

Vladimir Geiger

(Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

Suzana Leček

*(Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije,
Srijema i Baranje, Slavonski Brod)*

PRESUDA MINISTRU U VLADI NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE ŽIVANU KUVEŽDIĆU 1949.

UDK 343.3(497.5)''1949''

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. 1. 2013.

Iako je Drugi svjetski rat jedna od najistraženijih tema 20. stoljeća, u historiografiji se tek nedavno počelo na kritički način istraživati sudske procese osobama optuženim za ratne zločine. Jedan od optuženih, osuđenih i na kraju pogubljenih bio je ministar bez lisnice u Vladi NDH Živan Kuveždić. Predratni zastupnik Hrvatske seljačke stranke iz Srijema, u ratu je pristao uz ustaški režim i za to je snosio posljedice. Njegov slučaj čini se zahvalnim za sagledavanje složenosti motiva i tipova kolaboracije, kao i poratne sudske prakse koja je kažnjavala po načelu kolektivne krivnje, a ne osobne. Na kraju rada objavljeni su i najvažniji dokumenti njegovoga sudskog procesa.

Ključne riječi: Nezavisna Država Hrvatska, Vlada NDH, Živan Kuveždić, Hrvatska seljačka stranka, Srijem

Drugi svjetski rat odnio je milijune ljudskih života. Mnogima koji su dočekali 1945. bilo je to i drugo iskustvo masovnog ljudskog stradanja, jer su se barem sjećali, ako već nisu i sudjelovali u Prvom svjetskom ratu. Ono što je ta iskustva činilo različitim bila su, u tom trenutku nesaglediva, stradanja civilnog stanovništva tijekom Drugoga svjetskog rata, bilo da su se dogodila kao dio politike (poput "čišćenja" cijelih etničkih zajednica, ponajprije židovske) ili kao "kolateralne" žrtve totalnog rata. Ova je činjenica dala novu dimenziju pitanju krivnje za ratne zločine i potrebi da se ona sudski kazni. Stoga su potkraj rata i u neposrednom poraću u svim državama zahvaćenim

ratom vođeni brojni procesi kojima je cilj bio kazniti zločin, ali i legitimirati pobjedu. Od početka Drugoga svjetskog rata, stavovi i odluke vlada vodećih savezničkih zemalja bili su da treba suditi krivcima za rat. To je potvrđeno na Moskovskoj i Teheranskoj konferenciji 1943. Komisija Ujedinjenih naroda za ratne zločine, osnovana u Londonu 20. listopada 1943., pozvala je sve članice antihitlerovske koalicije da osnuju svoje nacionalne (državne) komisije.¹ Komisija Ujedinjenih naroda za ratne zločine, kao i nacionalne komisije, imale su zadaću registrirati ratne zločine, tragati za počiniteljima i prikupljati dokazni materijal.²

Simbolički je najveću težinu, iako se radilo o razmjerno malom broju optuženika, imao proces najvišim preživjelim nacističkim dužnosnicima u Nürnbergu.³ Osim nekih neposrednih pravničkih reakcija na sporno načelo kažnjavanja zločina prema zakonu usvojenom nakon počinjenja kaznenog djela, procesi koje su vodili pobjednici nisu dovođeni u pitanje. Trebala su desetljeća da se u historiografiji postavi pitanje o tome na koji su način tretirani krivci, odnosno o tome koliko se pod politikom kažnjavanja podvukla odmazda ili revolucionarni obračun s “klasnim” neprijateljem (posebice u zemljama koje će doskora ući u “Istočni blok”). Bez namjere da se “revizionistički” relativizira ili umanja krivnja nacizma-fašizma (štoviše, većina se kazni drži opravdanima), povjesničari su počeli propitivati motive jedne i druge strane. Kolaboraciju su, jednako kao i otpor, počeli prikazivati kao složeni pojam, koji treba gledati kao dio dužih političkih procesa, drugim riječima, kao nastavak predratnih političkih, ideoloških, nacionalnih/etničkih ili lokalnih nesporazuma i sukoba. U usporednim studijama pokazale su se i sličnosti i iznenađujuće razlike u politici kažnjavanja u pojedinim zemljama.⁴

¹ Venceslav Glišić, “Zločin i kazna”, u: *Drugi svjetski rat*, Treća knjiga (Zagreb - Ljubljana - Beograd, 1980.), 397-398; Damijan Guštin, “Tisk narodnoosvobodilnoga gibanja 1944-1945 o organih za ugotavljanje vojnih zločinov”, *Prispevki za novejšo zgodovino*, XXXIII (Ljubljana, 1993.), 111.

² D. Guštin, “Tisk narodnoosvobodilnoga gibanja 1944-1945 o organih za ugotavljanje vojnih zločinov”, 124-127; *Dokumenti iz istorije Jugoslavije*, Tom I-IV, *Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača iz Drugog svjetskog rata*, prir. Miodrag M. Zečević, Jovan P. Popović (Beograd, 1996. - 2000.).

³ O Međunarodnom vojnom sudu u Nürnbergu napisane su mnogobrojne studije. Usp. primjerice: David A. Blumenthal, Timothy L. H. McCormack (ur.), *The Legacy of Nuremberg: Civilising Influence or Institutionalised Vengeance?* (Leiden, Netherlands - Boston, MA, 2008.) I ondje navedena literatura.

⁴ Usp. primjerice: Klaus Dietmar Henke, Hans Woller (Hrsg.), *Politische Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kolaboration nach dem Zweiten Weltkrieg* (München, 1991.); István Deák, Jan T. Gross, Tony Judt, *The Politics of Retribution in Europe. World War II and its Aftermath* (Princeton, NJ, 2000.); Mark Mazower, *Mračni kontinent. Europsko dvadeseto stoljeće* (Zagreb, 2004.), 222-229; Srđan Cvetković, *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944-1953*. (Beograd, 2006.), 49-115; Martina Grahek Ravančić, *Djelovanje Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača na području Zagreba*

Procjenjuje se da je neki tip kazne (odmazde) pretrpjelo nekoliko milijuna ljudi (2-3% stanovništva) u područjima koja su bila pod njemačkom okupacijom. Napominjemo da se ovdje ne radi o masovnim pogubljenjima bez suda i procjenama tih gubitaka, nego o osobama koje su dospjele pred sud i trebale položiti račun o individualiziranoj krivnji. Kako se uglavnom radilo o obrazovanom muškom stanovništvu, bio je to posvuda težak udarac za staru elitu. Na udaru su se našli pojedinci, ali i cijele skupine, bilo nacionalne/etničke (folksdojčeri u istočnoeuropskim državama, Mađari u Čehoslovačkoj, Poljaci u Ukrajini, Ukrajinci u Poljskoj, Albanci u Grčkoj i dr.) ili organizacije (Schutzstaffel (SS), Gestapo, ustaše i četnici u Jugoslaviji). U cijeloj Europi su u prvom naletu glavnu ulogu odigrali “narodni sudovi”, budući da su redovni suci uglavnom prolazili preispitivanja kao “kolaboranti”. Razlika je jedino u tome što su u Zapadnoj Europi redovni sudovi proradili razmjerno brzo, dok su na Istoku dugo ostali “revolucionarni”. Takvi sudovi, kao i nepostojanje jasne legislative (pa je definiranje kolaboracije ostalo rastezljivo), doprinijeli su izuzetno velikim brojevima ljudi koji su osuđeni i kažnjavani na razne načine – od smrtnih presuda, zatvora, prisilnog rada pa do gubljenja građanskih (i svih socijalnih) prava, posla, javnog istupanja, biračkog prava i sl. Nikada prije masovnost sudskog kažnjavanja nije bila tolika.⁵

Revolucija je podrazumijevala i tražila žrtve. Nakon uspostave komunističke vlasti na svim područjima u Hrvatskoj, i drugdje u Jugoslaviji, uslijedio je val uhićenja i likvidacija. Protivnici ili pretpostavljeni protivnici komunističke vlasti, bez obzira na nacionalnu/etničku pripadnost, uklanjani su po kratkom postupku ili nakon sudskih procesa, često montiranih.⁶

Komunistički obračun u Jugoslaviji bio je masovan i nemilosrdan, bilo da se radilo o stvarnim ili pretpostavljenim protivnicima, bilo institucionalno ili izvaninstitucionalno, tijekom Drugoga svjetskog rata ili u poraću. Pokazalo se da novoj vlasti i organima koji su imali zadaću registrirati ratne zločine, tragati za počiniteljima i prikupljati dokazni materijal nije potpuno jasno što je ratni zločin. Političko ozračje kojemu su pridonijeli takvi stavovi i postupci bilo je sve prije negoli normalno stanje. Preširoko definirana, stvarna ili izmišljena,

u razdoblju od 1944. do 1947. godine (Doktorski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2011.), 10-65. I ondje navedena literatura.

⁵ Usp. István Deák, “Introduction”, u: I. Deák, J. T. Gross, T. Judt, *The Politics of Retribution in Europe*, 4-12.

⁶ Usp. primjerice: Nada Kisić-Kolanović, “Vrijeme političke represije: ‘veliki sudski procesi’ u Hrvatskoj 1945.-1948.”, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 25, br. 1 (Zagreb, 1993.), 1-23; Jera Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944-1946* (Ljubljana, 1992.), 266-283 ili hrvatsko izdanje: Jera Vodušek Starič, *Kako su komunisti osvojili vlast 1944.-1946.* (Zagreb, 2006.), 298-317; S. Cvetković, *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944-1953.*, 157-160, 250-292. I ondje navedena literatura.

suradnja s okupatorom bila je izvanredan instrument za uklanjanje klasnih i ideoloških/političkih neprijatelja.

Pojave “čišćenja” bilo je i u zapadnoj Europi, ali je ono provedeno sudskim i upravnim mjerama. Dio tih izvansudskih likvidacija u zapadnoj Europi bila su i osvećivanja, do kojih je sporadično dolazilo u prvim danima oslobođanja pojedinih zemalja. No, osnova denacifikacije u demokratskoj Europi bila je da se postupci moraju utemeljiti na pravu i regularnim sudskim postupcima, te da je potrebno na sve načine izbjegavati i sprečavati osvetu.⁷

Posebnu ulogu od vremena potkraj 1944. i prvih mjeseci poraća 1945. u Jugoslaviji i Hrvatskoj imali su vojni sudovi, koji su bili nadležni za najvažnija krivična djela bez obzira je li počinitelj bio vojna ili civilna osoba, naime za ratne zločine, djela narodnih neprijatelja i krivična djela vojnih osoba i ratnih zarobljenika.⁸ Donošenjem Zakona o uređenju i nadležnosti vojnih sudova, 24. kolovoza 1945., vojni se sudovi ograničavaju na vojne osobe i ratne zarobljenike, a nevojnim osobama sude samo za “djelo slabljenja narodne obrane i izdavanje vojnih tajni”. Za sva ostala krivična djela postali su nadležni redovni narodni sudovi.⁹

Nesustavni su i manjkavi podaci o broju sudskih procesa u Hrvatskoj i Jugoslaviji, a nemamo ni temeljite studije pravnog načela i postupka koje su uspostavili (poslije)ratni sudovi. Stoga je dragocjena svaka nova spoznaja o načinu na koji je nova država kažnjavala ratnu krivicu onih koji su pripadali vlasti Nezavisne Države Hrvatske. Jedan od optuženih, suđenih, osuđenih i na kraju pogubljenih bio je ministar bez lisnice u Vladi NDH Živan Kuveždić. Ovaj vremenšni zastupnik Hrvatske seljačke stranke iz Srijema u ratnom je vrtlogu stao na *krivu* stranu i za to je snosio posljedice. Nema sumnje da je svojim kredibilitetom uglednog poslanika vodeće hrvatske stranke odigrao važnu

⁷ Usp. Jerca Vodušek Starić, “Kako se čistila Jugoslavija?”, *Gordogan*, god. II (XXI), br. 4-5 (48-49) (Zagreb, 2004.), 37.

⁸ Usp. Marko Kalodera, *Vojni pravosudni organi i pravne službe JNA* (Beograd, 1986.), 13-25, 34-35; Josip Jurčević, Katica Ivanda, “Ustrojavanje sustava jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova tijekom Drugog svjetskog rata i poraća”, *Društvena istraživanja*, god. 15, br. 4-5 (Zagreb, 2006.), 891-914; Tomislav Sabljak, “U redu za smrtnu kaznu. Egzekutori Vojnog suda II. armije Koče Popovića u Zagrebu, godine 1945.”, *Hrvatska revija*, god. XLIII, br. 4 (Zagreb, 1993.), 432-441; Tatjana Šarić, “Osuđeni po hitnom postupku: uloga represivnih tijela komunističke vlasti u odnosu na smrtnu osudu u Hrvatskoj u Drugom svjetskom ratu i poraću, na primjeru fonda Uprava za suzbijanje kriminaliteta Sekretarijata ua unutrašnje poslove SRH”, *Arhivski vjesnik*, god. 51 (Zagreb, 2008.), 341-361. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁹ Usp. Konstantin Bastaić, “Razvitak organa pravosuđa u novoj Jugoslaviji”, u: Ferdo Čulinović (ur.), *Nova Jugoslavija. Pregled državnopravnog razvitka. Povodom desetogodišnjice Drugog zasjedanja AVNOJ-a* (Zagreb, 1954.), 109; M. Kalodera, *Vojni pravosudni organi i pravne službe JNA*, 34-35; Miloš Gojković, *Istorija jugoslovenskog vojnog pravosuđa* (Beograd, 1999.), 139-140.

ulogu u prvim danima uspostave NDH, javno podupirući ustaški režim. Odmah je dobio i neke dužnosti u vladajućem aparatu (kao posljednju onu ministarsku), ali iz svega je jasno da su sve one bile samo formalne. Zbog toga čini nam se zahvalnim slučajem za sagledavanje složenosti motiva i tipova kolaboracije (čak i otpora, jer postoje svjedočanstva o njegovom “protuustaškom” stavu u doba rata), kao i poratne sudske prakse koja je kažnjavala po načelu kolektivne krivnje (u njegovom slučaju to je bio položaj u Vladi NDH), a ne osobne. Naime, poznato je da su osuđeni na smrti svi ministri NDH koji su izručeni jugoslavenskim vlastima (njih dvanaest: Mehmed Alajbegović, Mile Budak, Pavao Canki, Vladimir Košak, Osman Kulenović, Živan Kuveždić, Slavko Kvaternik, Julije Makanec, Nikola Mandić, Miroslav Navratil, Mirko Puk, Nikola Steinfl), kao i jedini koji nije pokušao pobjeći u inozemstvo (Sava Besarović).¹⁰ Čini se da je to bio izuzetak čak i među zemljama u kojima je sovjetska prisutnost sudske odluke učinila znatno rigoroznijima nego na “Zapadu”.¹¹

*

Živan Kuveždić rođen je u srednje imućnoj seljačkoj obitelji u Ilači 4. studenoga 1887. U rodnom je mjestu završio pučku školu.¹² Za politiku se zainteresirao kao mladić i u godinama pred Prvi svjetski rat postao je članom Čiste stranke prava (frankovaca). Kraj rata donio je velike promjene, kako državne tako i društvene. Stvorena je nova država Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavija, čija je politika unitarizma i državnog centralizma bitno obilježila političke procese u hrvatskom međuraću. Druga velika promjena bila je uvođenje općeg prava glasa, čime je omogućen utjecaj najširih slojeva na javni život. Na političkoj sceni pojavila se nova, seljačka stranka, koja je dotadašnje nacionalne težnje građanskih stranaka uspješno spojila sa socijalnim programom. Obračala se posebice seljaštvu, koje je činilo oko

¹⁰ Od ukupno 40 ministara u svim vladama NDH, njih su četvorica umrli u ratu (dva su ubili ustaše), jedan se nije povlačio (ubijen), 34 se povuklo, a od njih je 12 izručeno (svi su ubijeni), a 22 je ostalo živjeti u inozemstvu (sudbina jednog ministra nije poznata). Usp. Jere Jareb, “Sudbina posljednje hrvatske državne vlade i hrvatskih ministara iz Drugog svjetskog rata”, *Hrvatska revija*, god. 28, br. 2 (110) (München - Barcelona, 1978.), 218-224.

¹¹ Usp. primjerice: Klaus Dietmar Henke, Hans Woller (Hrsg.), *Politische Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kolaboration nach dem Zweiten Weltkrieg* (München, 1991.); István Deák, Jan T. Gross, Tony Judt, *The Politics of Retribution in Europe. World War II and its Aftermath* (Princeton, N. J., 2000.); M. Mazower, *Mračni kontinent. Europsko dvadeseto stoljeće*, 222-229; S. Cvetković, *Između srpa i čekića. Represija u Srbiji 1944-1953.*, 49-115; M. Grahek Ravančić, *Djelovanje Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača na području Zagreba u razdoblju od 1944. do 1947. godine*, 10-65. I ondje navedena literatura.

¹² Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Zapisnik o saslušanju KUBEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 23. IX. 1948. godine.

80% stanovništva. Kroz razne je djelatnosti uspjela postići da nova prava ne budu svedena samo na izlazak na birališta, a pojedincima koji su se isticali omogućila je da prvi put ostvare i političke karijere (tada su bile, naravno, neplaćene). Ne čudi stoga da nam iduće poznate vijesti spominju Kuveždića kao člana Hrvatske (republikanske) seljačke stranke. Ubrzo postaje predsjednikom njene mjesne organizacije (Ilača), pa kotarske (Šid). Energičan i dobar govornik, rano je došao do kandidata za skupštinskog zastupnika, najvišeg položaja što su ga u stranci mogli zauzeti seljaci. Već je 1923. Stjepan Radić procijenio da ga se može kandidirati za Veliki Bečkerek (Zrenjanin u Banatu) na skupštinskim izborima 18. ožujka. Međutim, država je raznim represivnim postupcima onemogućila kampanju HRSS-a u Vojvodini. Kuveždić je završio u istražnom zatvoru, a stranka uopće nije mogla prijaviti izbornu listu.¹³ Zbog političke djelatnosti osuđen je na zatvorsku kaznu od deset dana 1923. i 1924. (oba puta je kazna zamijenjena za novčanu).¹⁴ Na idućim izborima 8. veljače 1925. istaknut je kao zamjenik kandidata za izborni kotar Srijemska Mitrovica i Šid.¹⁵ Na prvim oblasnim izborima izabran je za zastupnika šidskog kotara u skupštini Srijemske oblasti (23. siječnja 1927.), a kotar su uz njega kao jedinog radićevca predstavljala još dva člana Radikalne stranke. Iste je godine bio kandidat za izborni kotar Šid i Ilok na skupštinskim izborima 11. rujna, ali nije izabran.¹⁶ Za narodnog zastupnika za izborni kotar Šid izabran je na oba skupštinska izbora nakon diktature (5. svibnja 1935., 11. prosinca 1938.).¹⁷ Do tada je već uživao ugled najagilnijeg stranačkog dužnosnika u Srijemu i važio za jednog od najsposobnijih seljaka-zastupnika HSS-a. Budući da je u to vrijeme HSS bojkotirao odlazak u

¹³ Usp. "Kandidati HRSS u banskoj Hrvatskoj i izvan nje", *Slobodni dom*, br. 10 (Zagreb, 4. 3. 1923.), 3-5.

¹⁴ Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Zapisnik o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 23. IX. 1948. godine.

¹⁵ Usp. "Sve kandidatske liste HRSS u Hrvatskoj, u Bosni i u Hercegovini predane su sudovima i potvrđene od njih", *Slobodni dom*, br. 1 (Zagreb, 1. 1. 1925.), 7-10.

¹⁶ Usp. Stjepan Radić, "Najvažniji rezultati županijskih izbora dne 23. siječnja 1927.", *Dom*, br. 4 (Zagreb, 26. 1. 1927.), 3-5; "Kandidatska lista Hrvatske Seljačke Stranke za žup. srijemsku", *Narodni val*, br. 13 (Zagreb, 31. 7. 1927.), 5; "Jedini predstavnici naroda hrvatskoga", *Narodni val*, br. 49 (Zagreb, 14. 9. 1927.), 8; Zlata Gvozdić-Filjak, Juraj Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata* (Zagreb, 1995.), 132-133, 137-139.

¹⁷ Usp. *Statistika izbora narodnih poslanika za Narodnu skupštinu Kraljevine Jugoslavije izvršenih 5 maja 1935 godine* (Beograd, 1938.), 250; Tomo Jančiković, *Hrvati u izborima 11. prosinca 1938.* (Zagreb, 1939.), 62; Mirko Glojnarčić, *Borba Hrvata. Kronika dvaju desetljeća (1919-1939)* (Zagreb, 1940.), 115-117, 219-220 (Zagreb, 1996.), 115-117, 219-220; Z. Gvozdić-Filjak, J. Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, 151-153; "Kuveždić, Živan", u: *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945.* (Zagreb, 1997.), 223; Tomo Šalić, *Vinkovački leksikon* (Vinkovci, 2007.), 242; Bojan Balkovec, "Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša". *Volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi* (Ljubljana, 2011.), 296.

Narodnu skupštinu, Kuveždićev se rad usmjerio na političko, gospodarsko i kulturno organiziranje članova i simpatizera HSS-a u tzv. hrvatski seljački pokret. To je značilo uporan, svakodnevni rad na širenju mreže raznovrsnih HSS-ovih organizacija, kojima je i sam bio članom. Prvenstveno se bavio širenjem Gospodarske sloge, u čije je Ravnateljstvo biran od prve glavne skupštine (28. lipnja 1936.) do kraja njenog djelovanja 1941.¹⁸ U svom je kotaru potaknuo organiziranje Hrvatske seljačke zaštite, a njemu pripada i zasluga da je jedini ogranak Seljake sloge iz šidskog kotara osnovan upravo u Ilači (1938.).¹⁹

Osim političkog rada, u rodnoj je Ilači bio među osnivačima Hrvatske seljačke čitaonice (1911.), njezin prvi tajnik, a kasnije i predsjednik. Bio je starješina vrlo aktivnog Hrvatskog sokola od njegovog osnivanja do zabrane (1927.-1929.), dao je inicijativu za izgradnju Hrvatskog doma (1929.), koju je pomogao osobnim jamstvom kod banke, a nakon toga je do kraja rata bio njegov predsjednik. Bio je i među pokretačima inicijative za osamostaljenje župe u Ilači od Tovarnika (1930.). Osim toga bio je i član organizacija Hrvatske seljačke gospodarske zadruga u Ilači i Šidu te Hrvatskog radiše.²⁰ Posebno je važno bilo Kuveždićevo angažiranje na uređenju odnosa u Bid-Bosutoj vodnoj zadruzi (predsjednik 1937.-1945.), koja je vodila brigu o regulaciji toka Save i o kojoj je ovisilo seljaštvo od Slavonskog Broda do Srijemske Mitrovice. Između ostalog, uspio je isposlovati dugo traženo preseljenje njenog sjedišta iz Srijemske Mitrovice u Vinkovce.²¹ Povremeno se javljao izvješćima, kraćim političkim osvrtima ili poučnim pripovijetkama (crticama) o životu u srijemskom kraju u *Hrvatskoj zastavi*, *Narodnom valu*, *Seljačkom domu*, *Hrvatskom listu*, *Jutarnjem listu*, *Hrvatskom narodu*, *Gospodarskom listu*.²²

¹⁸ Usp. Ivica Šute, *Slogom slobodi! Gospodarska sloga 1935-1941.* (Zagreb, 2010.), 122-123, 373.

¹⁹ Usp. Suzana Leček, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji 1925.-1941.* (Slavonski Brod, 2005.), 240, 275, 287.

²⁰ Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Zapisnik o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 23. IX. 1948. godine.; "Velika skupština HSS u Šidu", *Hrvatski list*, br. 104 (Osijek, 15. 4. 1940.), 2; Z. Gvozdčić-Filjak, J. Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, 137-138, 151-158, 162; Antun Dević, *Župa Ilača* (Ilača, 2009.), 285-286, 360-361, 364, 370-371, 395-396.

²¹ Usp. Ž. Kuveždić, "U slobodi stvorit ćemo bolju budućnost", *Seljački dom*, br. 28 (Zagreb, 1. 7. 1937.), 1-2; Ž. Kuveždić, "Sredjenje Bidj-Bosutske vodne zadruga", *Gospodarski list*, br. 16 (Zagreb, 21. 4. 1945.), 3-4; T. Šalić, *Vinkovački leksikon*, 242; A. Dević, *Župa Ilača*, 396.

²² Usp. "Kuju stranku treba da hrvatski seljak podpomogne?", *Hrvatska zastava*, br. 17 (Zagreb, 29. 4. 1909.), 2-3; "Razbila se tmina i osvanuo dan istine", *Hrvatska zastava*, br. 52 (Zagreb, 30. 12. 1909.), 4-5; "Val seljačkog narodnog oduševljenja i ujedinjenja. Predsjednik Radić u Srijemu i Vojvodini", *Narodni val*, br. 26 (Zagreb, 17. 8. 1927.), 1-2; "Ferijalska blamaža u Ilači", *Narodni val*, br. 30 (Zagreb, 21. 8. 1927.), 5; "Baj-Ilija", *Narodni val*, br.

U njegovom predratnom radu baš ništa ne upućuje na moguću sklonost ustaštvu. Dapače, bio je glavni oslonac HSS-ove politike u Srijemu, a poznato je kako stranka nije imala nikakve simpatije prema nastojanju te emigrantske skupine da radikalizira politiku u zemlji. No, treba uzeti u obzir posebnost regije u kojoj je živio i koju je predstavljao. Naime, u Srijemu je država proizvodila izuzetno jaku političku represiju, posebice nakon što ga je – ili cijelog (Srijemska oblast 1927., Drinska banovina 1929.) ili njegov istočni dio (Dunavska banovina 1931.-1939.) – upravno odijelila od hrvatske matice. U tom se razdoblju političko stanje u Srijemu jako zaoštrilo, što je vjerojatno bilo razlogom Kuveždićevog priklanjanja režimu NDH i ulaska u njenu vladajuću strukturu.

Tako je već u travnju 1941. s delegacijom iz Srijema bio kod Pavelića, pridonio je da članovi šidskog HSS-a daju izjavu lojalnosti novom režimu u svibnju 1941., a bio je među organizatorima skupine od 126, uglavnom nižih, dužnosnika i članova HSS-a koji su 10. kolovoza 1941. pristupili ustaškom pokretu.²³ Kuveždić je obnašao razne više dužnosti, imenovan je

49 (Zagreb, 14. 9. 1927.), 3-4; “U slobodi stvorit ćemo bolju budućnost”, *Seljački dom*, br. 28 (Zagreb, 1. 7. 1937.), 1-2; “Hrvatski seljački narod i protivnici”, *Seljački dom*, br. 4 (Zagreb, 20. 1. 1938.), 1; “Jedinac Mata. Crtica iz seoskog života u Srijemu”, *Hrvatski list*, br. 106 (Osijek, 17. 4. 1938.), 51; “Srijemski Hrvati na Duvanjskom polju”, *Hrvatski list*, br. 166 (Osijek, 19. 6. 1938.), 9; br. 167 (20. 6. 1938.), 5; br. 168 (21. 6. 1938.), 9-10; “Napravili ga čovjekom. Humoreska iz srijemskog života”, *Hrvatski list*, br. 82 (Osijek, 24. 3. 1940.), 29-30.; “Kakav bi trebao občinski izborni zakon”, *Seljački dom*, br. 30 (Zagreb, 25. 7. 1940.), 6; “Hrvatsko seljaštvo uz Poglavnika. Izjava b. narodnog zastupnika Živana Kuveždića i organizacija b. HSS šidskog kotara”, *Hrvatski narod*, br. 101 (Zagreb, 24. 5. 1941.), 3; “Na okup, na rad za Poglavnikovu Hrvatsku! Riječi hrvatskog seljaka, člana Hrvatskog državnog sabora”, *Hrvatski narod*, br. 397 (Zagreb, 10. 4. 1942.), 15; “Sredjenjej Bidj-Bosutske vodne zadruge”, *Gospodarski list*, br. 16 (Zagreb, 21. 4. 1945.), 3-4.

²³ Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Zapisnik o saslušanju KUVUŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 23. IX. 1948. godine; “Hrvatsko seljaštvo uz Poglavnika. Izjava b. narodnog zastupnika Živana Kuveždića i organizacija b. HSS šidskog kotara”, *Hrvatski narod*, br. 101 (Zagreb, 24. 5. 1941.), 3; “Izjava Janka Tortića u ime narodnih zastupnika i funkcionera HSS-a”, *Hrvatski narod*, br. 178 (Zagreb, 11. 8. 1941.), 1; “Na okup, na rad za Poglavnikovu Hrvatsku! Riječi hrvatskog seljaka, člana Hrvatskog državnog sabora”, *Hrvatski narod*, br. 397 (Zagreb, 10. 4. 1942.), 15; Jere Jareb, *Pola stoljeća hrvatske politike. Povodom Mačekove autobiografije* (Buenos Aires, 1960.), 81 (Zagreb, 1995.), 81; Mile Konjević, “O nekim pitanjima politike ustaša prema Hrvatskoj seljačkoj stranci 1941. godine”, *Vojnoistorijski glasnik*, god. XII, br. 3 (Beograd, 1971.), 182; Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945* (Zagreb, 1977.), 191; B. Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija* (Zagreb, 1980.), 109, 403; F. Jelić-Butić *Hrvatska seljačka stranka* (Zagreb, 1983.), 65, 57-58; Vjekoslav Vrančić, *Branili smo državu. Uspomene, osvrti, doživljaji*, Knjiga druga (München - Barcelona, 1985.), 113 (Washington, D.C., 2006.), 113; Z. Gvozdić-Filjak, J. Lončarević, *Srijemska kalvarija Hrvata*, 210; Zdenko Radelić, *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950.* (Zagreb, 1996.), 21-22, 31.; Ivica Čosić-Bukvin, *Vrbanja IV. Vrbanja od 1941. do 1945.* (Vrbanja, 2000.), 39;

najprije kotarskim povjerenikom Zavoda za kolonizaciju (od srpnja 1941. do jeseni 1942.), potom je ušao u Sabor NDH i bio predsjednik njegovog odbora za narodno gospodarstvo i promet, te član političkog odbora (veljača - prosinac 1942.).²⁴ Iste je godine imenovan predsjednikom Hrvatske seljačke gospodarske zajednice u Zagrebu (od jeseni 1942. do proljeća 1944.). Bila je to jedna od stručnih zajednica koje su trebale tvoriti novi gospodarski poredak prema fašističkom modelu dirigitirane privrede i korporativnog društva, što u NDH nije zaživjelo. Od 11. listopada 1943. bio je državni ministar (ministar bez resora) u Vladi NDH, a na tom je položaju dočekao kraj rata.²⁵

Ono što znamo o Kuveždiću u ratnom razdoblju govori da bi ga se moglo pridružiti mnogima koji su se rano našli u skupini kolaboranata, ne slu-teći kuda će ih to odvesti. Naime, niti jedan sustav prije nije imao toliku razliku od početnih očekivanja i kasnijih (i to vrlo brzih!) posljedica, pa iz naše pozicije "generala poslije bitke" treba pokušati shvatiti kako ljudi tada doista nisu mogli ni zamisliti događaje koji će tek doći.²⁶ A kada su ih počeli shvaćati, nije bilo jednostavno, često ni moguće, izaći iz mreže u kojoj su se našli. Tako za Kuveždića znamo da u NDH nije obavljao političke dužnosti, budući da je prvo radio u gospodarstvu, a od 1943. bio ministar bez ovlasti. Bez stvarnog utjecaja, figurirao je kao jedini seljak u Vladi NDH i kao jedan od HSS-ovaca koje je režim iskoristio kako bi si dao legitimitet. Nije bezrezervno podržavao režim, pa je kao član Hrvatskog državnog sabora NDH i

Tomislav Jonjić, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.* (Zagreb, 2000.), 583, 585; Jozo Tomasevich, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945. Occupation and collaboration* (Stanford, CA, 2001.), 357 ili Jozo Tomasevich, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945. Okupacija i kolaboracija* (Zagreb, 2010.), 401.

²⁴ Usp. V. Vrančić, *Branili smo državu. Uspomene, osvrti, doživljaji*, Knjiga druga, 386; F. Jelić-Butić, *Hrvatska seljačka stranka*, 64-65; Ivan Košutić, *Rađanje, život i umiranje jedne države. 49 mjeseci NDH* (Zagreb, 1997.), 263, 273; T. Jonjić, *Hrvatska vanjska politika 1939.-1942.*, 586; Ivo Perić, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000.*, Treći svezak: 1918.-2000. (Zagreb, 2000.), 70, 79; Jere Jareb, *Državno gospodarstveno povjerenstvo Nezavisne Države Hrvatske od kolovoza 1941. do travnja 1945. godine. Dokumentarni prikaz* (Zagreb, 2001.), 27.

²⁵ Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Zapisnik o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 23. IX. 1948. godine; F. Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska*, 282; Bogdan Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, Prvi svezak, *Pavelić s Hitlerom na nizbrdici* (Zagreb, 1983.), 171, 173; Bogdan Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, Drugi svezak, *Pavelić – Hitlerov posljednji saveznik* (Zagreb, 1983.), 154; "Kuveždić, Živan", u: *Tko je tko u NDH*, 223; J. Jareb, *Državno gospodarstveno povjerenstvo Nezavisne Države Hrvatske od kolovoza 1941. do travnja 1945. godine. Dokumentarni prikaz*, 469, 471.; Ivo Petrinović, *Mile Budak - portret jednog političara* (Split, 2002.), 130.

²⁶ Usp. Jan T. Gross, "Themes for s Social History of War Experience and Collaboration", u: I. Deák, J. T. Gross, T. Judt, *The Politics of Retribution in Europe*, 31.

kao predsjednik Odbora za gospodarstvo došao u sukob oko nadležnosti s Vladom NDH.²⁷ Takav stav Sabora i saborskih odbora konačno je doveo i do njegovog raspuštanja. Izvješća iz rata spominju i da je potajno i dalje održavao mrežu HSS-a u šidskom kotaru, da je pokušavao stabilizirati odnose sa srpskim stanovništvom,²⁸ da je brojnim intervencijama reagirao na ustaški i njemački teror u Srijemu, te da je imao neprijatelja upravo među srijemskim ustašama, koji su ga optuživali, pa i denuncirali najvišim dužnosnicima NDH za protuustašku djelatnost.²⁹ To potvrđuju i brojne izjave svjedoka, srijemskih Hrvata i Srba, koji su u represivnim okolnostima u kojima je vođen Kuveždićev proces imali hrabrosti svjedočiti njemu u korist.³⁰ U studenom 1944. pokušao je zajedno sa Stjepanom Heferom i Šimom Debelićem uspostaviti vezu s partizanima, ali bez uspjeha (iako su pristali i na sud i zatvor, ukoliko bi im se zajamčio život).³¹

Zajedno sa 16 članova Vlade NDH napustio je Zagreb 6. svibnja 1945., povlačeći se prema Austriji. Iduće tri godine proveo je u engleskim zarobljeničkim logorima i zatvorima, prvo u Italiji, a posljednju godinu u Njemačkoj, odakle je izručen jugoslavenskim vlastima 2. kolovoza 1948. Dopraćen je na ispitivanje u Beograd (4. kolovoza 1948.), a potom u Zagreb (17. kolovoza 1948.), gdje je osuđen na smrt strijeljanjem (presudom Okružnog suda za grad Zagreb od 27. ožujka 1949., Vrhovni sud NR Hrvatske je odbio žalbu

²⁷ Usp. Nada Kisić-Kolanović, "Hrvatski državni sabor Nezavisne Države Hrvatske 1942.", *Časopis za suvremenu povijest*, god. 32, br. 3 (Zagreb, 2000.), 545-565; J. Jareb, *Državno gospodarstveno povjerenstvo*, 471.

²⁸ Iako ni optužnica i presuda, pa niti istražni spisi o Ž. Kuveždiću ne sadržavaju navode o njegovoj navodnoj ulozi u nasilnom pokrštanju Srba u Banoštru u Srijemu, u literaturi i na internetskim stranicama moguće je naći slijedeće tvrdnje, bez navođenja izvora: "I visoki državni funkcioneri [Nezavisne Države Hrvatske] angažovali su se u ovom zločinu. Živan Kuveždić, ministar poljoprivrede [sic!] u vladi NDH, održao je januara 1942. govor na konferenciji u selu Banoštru u kojem je, pored ostalog, rekao: 'Crni Vas dani čekaju ako se ne pokrstite'." Usp. primjerice: Glavni izvršni odbor Autonomne pokrajine Vojvodine Pokrajinska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini, *Saopštenja o zločinima okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini 1941-1944*, knj. 2, Srem, sv. 1 (Novi Sad, 1946.), 113; Lajko Klajn, *The Past in Present Times. The Yugoslav Saga* (Lanham, MD, 2007.), 95.

²⁹ Usp. primjerice: HDA, Zagreb, Budak, Mile. 3. Korespondencija M. Budaka, doglavnika i ministra bogoštovlja i nastave, 1941., kut. 1, br. 45, br. 92, br. 120. Navedeno prema: *Korespondencija Mile Budaka*, priredili: Tomislav Jonjić, Stjepan Matković (Zagreb, 2013.), 174-177, 191, 273-274 [rukopis, u pripremi za tisak].

³⁰ Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49.

³¹ Usp. B. Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, Drugi svezak, *Pavelić – Hitlerov posljednji saveznik*, 176.

i potvrdio presudu 30. travnja 1949.).³² Presuda strijeljanjem izvršena je 28. travnja 1950.³³

*

Iza Kuveždića ostao je izuzetno dobro dokumentiran sudski proces. Glavnina građe nalazi se u fondu Okružnog suda za grad Zagreb u Državnom arhivu u Zagrebu (DAZG). Važniji spisi iz ovog predmeta nalaze se u prijepisu ili kopiji u fondu Službe državne sigurnosti Republičkog Sekretarijata unutarnjih poslova SR Hrvatske (SDS RSUP SRH) u Hrvatskom državnom arhivu (HDA) u Zagrebu. Budući da je bio optužen u ožujku 1949. i suđen u ožujku i travnju 1949. zajedno sa Zvonimirom Kovačevićem,³⁴ dio materijala nalazi se u dijelu ovog opsežnog fonda naslovljenom "Hrvatska građanska i seljačka zaštita" (010.8), a drugi u dijelu naslovljenom "Spisak članova Vlade NDH" i "Zapisnici o saslušanju i razni materijali za..."³⁵ (013.1).

³² Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 010.8 i 013.1. Krunoslav Draganović, "Popratna riječ", *Novi život*, br. 2 (Rim, 1967.), 123; J. Jareb, "Sudbina posljednje hrvatske države vlade i hrvatskih ministara iz Drugog svjetskog rata", 218-224; Jerome Jareb, Ivo Omrčanin, "Croatian Government's Memorandum to the Allied Headquarters Mediterranean, May 4, 1945", *Journal of Croatian Studies*, Vol. XXI (New York, 1980.), 129 [ili kao poseban otisak, 10]; Milan Bulajić, *Ustaški zločini genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine*, III (Beograd, 1989.), 199; Ivo Omrčanin, *Holocaust of Croats* (Washington, DC, 1995.), 84-85; Mate Rupić, Zdravko Dizdar, "Arhivska građa", u: Mirko Valentić (ur.), *Spomenica povodom 50-te obljetnice Bleiburga i Križnog puta 1945.-1995.* (Zagreb, 1995.), 108; "Kuveždić, Živan", u: *Tko je tko u NDH*, 223; John Ivan Prcela, Stanko Guldescu, *Operation Slaughterhouse. Eyewitness Accounts of Postwar Massacres in Yugoslavia* (Pittsburgh, PA, 1995.), 95.; John Ivan Prcela, Dražen Živić, *Hrvatski holokaust. Dokumenti i svjedočanstva o poratnim pokoljima u Jugoslaviji* (Zagreb, 2001.), 85; John Ivan Prcela, *Hrvatski holokaust II. Dokumenti i svjedočanstva o poratnim pokoljima u Jugoslaviji* (Zagreb, 2005.), 86; T. Šalić, *Vinkovački leksikon*, 242; Vladimir Geiger, Suzana Leček, "Živan Kuveždić – ministar na saslušanju (Iskaz Živana Kuveždića UDB-i za NR Hrvatsku u rujnu 1948. o boravku u zarobljeničkim logorima i zatvorima u Italiji i Njemačkoj, od svibnja 1945. do kolovoza 1948.)", *Politički zatvorenik*, god. XXII, br. 241 (Zagreb, 2012.), 34-39.

³³ Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. (Obavijest o izvršenju smrtne kazne).

³⁴ Kovačević, Zvonko (Zvonimir) (Sveti Rok kod Lovinca, 8. rujna 1890. – Zagreb, 28. svibnja 1950.). Časnik je u austro-ugarskoj vojsci, a zatim i u vojsci Kraljevine SHS, do 1923. Od 1926. do 1931. službuje kao viši policijski nadzornik u Zagrebu. Istaknuti je član HSS-a i kandidat za narodnog zastupnika na listi HSS-a na izborima 1935. Imenovan je 1938. zapovjednikom Građanske zaštite HSS-a. Prvih dana NDH obnašao je dužnost šefa policije u Zagrebu, a zatim je u Sarajevu zapovjednik grada i zapovjednik policijske straže. Promaknut je 1942. u čin ustaškog pukovnika i postavljen za stožernika Ustaškog stožera Prigorje. Razriješen je dužnosti u veljači 1943. i nije zatim djelovao u ustroju vlasti NDH. U svibnju 1945. izbjegao je u Austriju, gdje je 1948. uhićen i izručen jugoslavenskim vlastima, koje su ga osudile na smrt. Usp. "Kovačević, Zvonimir", u: *Tko je tko u NDH*, 201.

³⁵ Poimence je navedeno 11 osoba, visokih dužnosnika HDH.

Osim što se u fondu u HDA (SDS RSUP SRH) nalaze isti glavni dokumenti kao i u DAZG (Okružni sud za grad Zagreb), ovo gradivo sadrži i neke jedinstvene dokumente: Kuveždićevu izjavu UDB-i za Hrvatsku u dva dijela (svaka s dopunama), zatim izvratke iz saslušanja drugih optuženika u UDB-i za Hrvatsku u kojima se spominje Kuveždić (Branko Kuštra, Mime Rosandić, Vladimir Sabolić, Antun Šimić, Ivan Šmit, Vladimir Košak, Vladimir Kren, Danijel Uvanović, Vladimir Židovec), nekoliko Kuveždićevih izvornih dopisa, kao i prijepisa novinskih članka iz vremena NDH, za koje je optužnicom terećen, te Prijedlog Javnom tužiteljstvu NR Hrvatske za izvođenje pred sud.

Opsežniji predmet u DAZG sadrži dosta zanimljivih dokumenata, kojih nema u HDA, a iz kojih se može bolje razumjeti sudski proces (problemi s odvjetnicima, zapisnik s javne rasprave, obavještanje optuženih, različit istražni materijal, izjave u korist Kuveždića, razne žalbe, odluka Prezidijuma FNR Jugoslavije o odbijanju pomilovanja, obavijest o konfiskaciji imovine, nalog za izvršenje smrtne kazne, te obavijest o izvršenju smrtne kazne).

Najvažniji dokumenti, koje ovdje objavljujemo, nalaze se u oba arhiva (DAZG, HDA). To su Optužnica Javnog tužiteljstva za grad Zagreb protiv Živana Kuveždića (od 21. ožujka 1949.), Presuda Okružnog suda za grad Zagreb (od 27. ožujka 1949.) i presuda Vrhovnog suda NR Hrvatske (od 30. travnja 1949.).

*

Kuveždić je optužen i osuđen na temelju Zakona o krivičnom postupku iz 1948.³⁶, Krivičnog zakonika iz 1947.³⁷ i Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države iz 1946.³⁸ Sve odredbe ovih zakona, na temelju kojih je u optužnici terećen i presudama osuđen, pojašnjene su u bilješkama.

U Optužnici Javnog tužiteljstva za grad Zagreb, te presudama Okružnog suda za grad Zagreb i Vrhovnog suda NR Hrvatske, Živan Kuveždić navodi se različito (kao i u historiografiji i publicistici), i to ispravno kao Kuveždić, ali i netočno kao Kuvedžić. I druga imena i prezimena, pa i nazivi mjesta i raznih organizacija i tijela vlasti, te naslovi dokumenata i novinskih članaka, pisani su u dokumentima često na različite načine, nedosljedno. Zapisivači su ih zabilježili onako kako su ih čuli i kako su mislili da treba. Dokumenti su često i poprilično nečitljivi, pa su moguće greške u iščitavanju ponajprije imena i prezimena. Dokumente u prilogu, Optužnicu Javnog tužiteljstva za grad Zagreb, te presude Okružnog suda za grad Zagreb i Vrhovnog suda NR

³⁶ Usp. *Zakon o krivičnom postupku sa objašnjenjima* ([Beograd], 1948.)

³⁷ Usp. *Krivični zakonik Opšti deo* ([Beograd], 1948.)

³⁸ Usp. *Zbirka krivičnih zakona sa komentarom* ([Beograd], 1947.)

Hrvatske, donosimo u izvornom obliku, s neznatnim korekturama. Sve netočnosti i nejasnoće navedene u dokumentima pojašnjene su u bilješkama. Uz to, u uglatim su zagradama [dopunjeni ili pojašnjeni] neki navodi iz dokumenata. Dijelovi optužnice i presuda koji se odnose na Zvonimira Kovačevića ovdje su ispušteni, uz oznaku [...].

*

Optužnica Javnog tužiteljstva za grad Zagreb protiv Zvonka Kovačevića³⁹ i Živana Kuveždića, od 21. ožujka 1949.

JAVNO TUŽIOŠTVO ZA GRAD ZAGREB Zagreb, dne 21.III.1949.g.
ODJELJENJE BEZBJEDNOSTI

Broj: B.120/49

O P T U Ž N I C A
Okružnom sudu za grad Zagreb
Z A G R E B

Na temelju čl. 22 i 35 toč. 5. Zakona o krivičnom postupku⁴⁰

O p t u ž u j e m

[...]

II. Kuvedžić Živana, sina Stjepana i Pavke rođj. Franjić, rođj. 4.XI.1887. god. u Ilači, kotar Šid, boravio u Zagrebu i Ilači, zanimanjem zemljoradnika, narodnosti Hrvatske, državljanina FNRJ,⁴¹ oženjenog sa Ankom rođj. Balić, oca dvoje djece, od imovine posjeduje kuću i 30 jutara zemlje, izručenog kao ratnog zločinca 2.VIII.1948. god.

Protunarodna i izdajnička djelatnost mačekovske klike, koja je zadnjih nekoliko godina stare Jugoslavije bila osnovna snaga i vodeći odred kapitalističke reakcije u našoj zemlji, već je utvrđena i do kraja razgolićena na ranijim procesima i pred ovim sudom.

³⁹ Ispušteno, uz oznaku [...].

⁴⁰ Čl. 22. Zakona o krivičnom postupku određuje, da su okružni sudovi, među ostalim, nadležni "da u prvom stepenu sude za krivična djela protiv naroda i države [...]". Prema čl. 35. "U krivičnom postupku javni tužilac je ovlašten: [...] 5) da podiže optužbu i da je zastupa na glavnoj raspravi". Usp. *Zakon o krivičnom postupku sa objašnjenjima*, 12, 19.

⁴¹ Federativna Narodna Republika Jugoslavija.

Osnivanje fašističkih naoružanih odreda tzv. građanske i seljačke zaštite i njihova zlodjela zajedno sa policijom i žandarmerijom; osnivanje koncentracijskih logora i upućivanje antifašista u te logore i zatim njihovo izručivanje ustašama da ih pobiju i pokolju; raspuštanje URS-ovih⁴² sindikata; ubijanje studenata, prebijanje radnika, hapšenja i maltretiranja seljaka; trojni pakt i Mačekovi⁴³ pregovori s njemačkim agentima Wesenmajerom⁴⁴ i Kolbeom;⁴⁵ Mačekov poziv od 8.IV.1941. god. da hrvatski narod bez borbe kapitulira pred njemačkim i talijanskim osvajačima, kao i Mačekov proglas od 10.IV.1941. god. u kojem poziva narod i pristaše i funkcionere HSS-a⁴⁶ da “iskreno saradjuju sa novom /ustaškom/ vladom” i t.d. - sve su to notorne i po sudu utvrđene činjenice, koje su poznate svakim našem građaninu, naročito hrvatskom narodu koji je bio svjedok izdajničke rabote mačekovske klike u pripremanju okupacije naše zemlje zajedno sa ostalom reakcijom, u raskomadanju njenom i stvaranju zločinačke organizacije državnog banditizma tzv. “ndh”.⁴⁷

Nacionalno izdajstvo izvršeno još u vrijeme stare Jugoslavije po mačekovskoj bandi izdajnika produžilo se i u godinama rata, te su neki sasvim otvoreno stupili u saradnju sa okupatorom dok je jedan dio prikrio tu saradnju maskom tzv. zapadne orijentacije i politikom čekanja no čitava ta izdajnička klika jednako se služila lažima i nastojala je obmanuti narodne mase raznim klevetama protiv NOP-a,⁴⁸ mobilizacijom za Pavelićevo⁴⁹ domobranstvo i t.d.

⁴² URS – Ujedinjeni radnički sindikati.

⁴³ Maček, dr. Vladko, predsjednik HSS-a. Usp. Ivo Perić, *Vladko Maček. Politički portret* (Zagreb, 2003.)

⁴⁴ Veessenmayer, Edmund, SS-Brigadeführer. Državni tajnik za posebne zadatke u Ministarstvu vanjskih poslova Njemačkog Reicha. Početkom travnja 1941. u Zagrebu kao poseban izaslanik zastupao njemačke interese u očekivanju raspada Kraljevine Jugoslavije i stvaranja NDH. Usp. Igor-Philip Matić, *Edmund Veessenmayer. Agent und Diplomat der nationalsozialistischen Expansionspolitik* (München, 2002.)

⁴⁵ Kobb, Rudolf, SS-Hauptsturmführer. Djelatnik Glavnog ureda Službe sigurnosti – (Sicherheitsdienst) Njemačkog Reicha (Reichssicherheits-Hauptamt) Ureda VI (Amt VI) Inozemne obavještajne službe (Auslandsnachrichtendienst). Glavni opunomoćenik RSHA Ureda VI za Kraljevinu Jugoslaviju, a tijekom rata za NDH. Usp. Državni sekretarijat za unutrašnje poslove FNRJ Uprava državne bezbednosti III odeljenje, *Nemačka obavještajna služba*, II, *Nemačka obavještajna služba u staroj Jugoslaviji* (Beograd, 1955.), 389, 390, 392, 453, 454, 460, 461, 465-467, 470, 471, 495, 588, 594, 596, 599; Državni sekretarijat za unutrašnje poslove FNRJ Uprava državne bezbednosti III odeljenje, *Nemačka obavještajna služba*, V, *Nemačka obavještajna služba u okupiranoj Jugoslaviji. Ustaška NDH*, (Beograd, 1958.), 12, 89, 99, 398, 401, 416, 419, 420, 429, 432, 618, 619.

⁴⁶ Hrvatska seljačka stranka.

⁴⁷ Nezavisna Država Hrvatska.

⁴⁸ Narodno-oslobodilački pokret.

⁴⁹ Pavelić, dr. Ante, poglavnik ustaškog pokreta i državni poglavar NDH. Usp. “Pavelić, Ante”, u: *Tko je tko u NDH*, 306-310.

da bi na taj način odvratili hrvatski narod od jedinstvene borbe s narodima Jugoslavije za svoje nacionalno i ekonomsko oslobodjenje. Ostajući tokom okupacije na liniji imperijalističkih planova i direktiva njihovih špijunskih centara, ovi izdajnici stvaraju zavjere i aktivno učestvuju u zločinačkim planovima i makinacijama uperenim protiv naših naroda, pa tako među inim stvaraju poznatu ustaško-mačekovsku zavjeru u formi tzv. puča u ljetu 1944. god. sa ciljem da izigraju rezultate NOB-e,⁵⁰ a neposredno prije svog bijega pred J.A.⁵¹ šalju očajnički memorandum⁵² anglo-američkim imperijalistima nudajući ponovno okupaciju zemlje da bi sačuvali u zločine ogrezle svoje živote.

U vezi s tim optužujem obojicu optuženika, koji su konkretno počinili slijedeće krivične radnje:

[...]

II. opt. Kuveždić Živan

Kao jedan od najdosljednijih sljedbenika izdajničke mačekovske politike, kandidiran i izabran za narodnog zastupnika za kotar Šid na izborima 1935. i 1938. god., optuženi je nakon sporazuma Cvetković-Maček⁵³ bio pozvan po Krnjeviću⁵⁴ u Zagreb na doček fašiste kneza Pavla⁵⁵ i to "kao predstavnik seljaka", te je na prijedlog Mačeka po knezu Pavlu bio odlikovan.⁵⁶

⁵⁰ Narodno-oslobodilačka borba.

⁵¹ Jugoslavenska armija.

⁵² Memorandum od 4. svibnja 1945. potpisali su: dr. Nikola Mandić, dr. Džafer Kulenović, dr. Andrija Artuković, dr. Mehmed Alajbegović, Nikola Steinfel, dr. Mate Frković, dr. Pavao Canki, dr. Dragutin Toth, dr. Vjekoslav Vrančić, dr. Stjepan Hefer, dr. Josip Balen, dr. Julije Makanec, Janko Tortić, dr. Jozo Dumandžić, dr. Mehmed Mehičić, dr. Edo Bulat, dr. Savo Besarović, Živan Kuveždić i dr. Lovro Sušić. Usp. J. Jareb, I. Omrčanin, "Croatian Government's Memorandum to the Allied Headquarters Mediterranean, May 4, 1945", *Journal of Croatian Studies*, Vol. XXI (New York, 1980.), 131-142 [ili kao poseban otisak, 12-23]; B. Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, Drugi svezak, *Pavelić – Hitlerov posljednji saveznik*, 288-305; Martina Grahek Ravančić, *Bleiburg i Križni put 1945. Historiografija, publicistika i memoarska literatura* (Zagreb, 2009.), 46-48.

⁵³ Usp. Ljubo Boban, *Sporazum Cvetković-Maček* (Beograd, 1965.)

⁵⁴ Krnjević, dr. Juraj, istaknuti član HSS-a, tijekom rata u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi ministar je i potpredsjednik. Usp. "Krnjević, Juraj", u: *Hrvatska enciklopedija*, 6 Kn – Mak (Zagreb, 2004.), 284-285.

⁵⁵ Pavle Karađorđević, regent Kraljevine Jugoslavije nakon smrti kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu 1934. Kraljevinom Jugoslavijom umjesto malodobnog Petra II. Karađorđevića vladalo je do 1941. regentsko vijeće na čelu s knezom Pavlom Karađorđevićem. Usp. Neil Balfour, Sally Mackay, *Prince Paul of Yugoslavia* (London, 1980.) ili Nil Balfur, Seli Mekej, *Knez Pavle Karađorđević. Jedna zakasnela biografija* (Beograd, 1990.)

⁵⁶ Kuveždić je odlikovan Ordenom jugoslovenske krune III. stepena. Usp. *Narodne novine*, br. 105 (10. 5. 1940.). Orden jugoslovenske krune dodjeljivao je vladar prema svom mi-

Provodeći dosljedno sve direktive izdajničkog Mačekovog vodstva, optuženi 1938. god. organizira u svom kotaru Šid, prema primljenim uputama na sastanku u Zagrebu “hrvatsku seljačku zaštitu”, te na održanim sastancima kotarske organizacija HSS-a na kojima su prisutni i predsjednici mjesnih organizacija HSS-a donosi zaključke o formiranju i organizaciji “zaštite” na cijelom kotaru, te postavlja pojedine komandante. Ujedno prima izvještaje o radu ove formacije sa cijelog kotara, te ove izvještaje šalje redovito vodstvu u Zagreb. Neposredno pred okupaciju opt. striktno prenosi direktivu vodstva za razoružavanje jugoslavenske vojske na sve svoje podređene organizacije i formacije, što je “zaštita” na njegovom kotaru u potpunosti izvršila prilikom napada Nijemaca na Jugoslaviju. U samom razoružavanju optuženi je kao “zaštitar” lično učestvovao, pa je tako bio prisutan kad je jedan jugoslavenski podoficir odbio da preda oružje, te su ga “zaštitari” oružjem prisilili da ga preda i da odustane od borbe protiv okupatora. O zaslugi “zaštite” za okupatora optuženi doslovce kaže:

“Po mom mišljenju, usluga ‘zaštite’ Nijemcima prilikom okupacije Jugoslavije bila je velika, jer je ‘zaštita’ razoružavajući bivšu jugoslavensku vojsku omogućila Nijemcima brže prodiranje u Jugoslaviju a takodjer spasila mnogo života njemačkih vojnika. Pored toga ‘zaštita’ je na mnogim mjestima zamjenila njemačke vojnike u održavanju reda, te su Nijemci mogli svoju vojsku upotrebiti za druge svrhe. Poznato mi je da su dijelovi ‘zaštite’ iz Hrvatske odlazili i u Bosnu radi razoružavanja jugoslavenske vojske i održavanja reda.”⁵⁷

Koristeći svoj položaj zastupnika, vršio je u narodu propagandu da se ne odazovu u vojsku prikazujući demagoški kako je borba uzaludna, jer je njemačka vojska vrlo brzo pregazila Francusku i druge zemlje koje su bile jače od naše, te je u tom potpuno uspio, kako to sam kaže u zapisniku na str. 11 doslovce:

“Takodjer sam im savjetovao da se ne odazivaju u bivšu jugoslavensku vojsku u koliko budu pozivani. Ovaj moj savjet je utjecao na ljude, te sam

šljenju, ili na prijedlog ministara. Orden jugoslavenske krune bio je po značaju iza Ordена Karađorđeve zvezde i Ordена Belog orla, a ispred Ordена sv. Save. Orden jugoslavenske krune osnovan je i dodijeljivao se “za uspomenu na Oslobođenje i Ujedinjenje Kraljevine Jugoslavije, a za priznanje na radu za Kralja i Otadžbinu, državno i narodno jedinstvo.” Usp. Veljko Malinar, “Orden ‘Jugoslavenske krune’”, *Numizmatika*, br. VI (Zagreb, 1978.), 82-94.

⁵⁷ Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku. Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 20. X. 1948. godine.

uspio da poslije puča u vezi sa mojim nagovaranjem nije nitko iz mog sela otišao na poziv u vojsku”.⁵⁸

Pridržavajući se slijepo svih direktiva vodstva, pa tako i Mačekovog proglašenja, optuženi Kuveždić već drugi ili treći dan okupacije daje pismenu izjavu u Šidu poznatom ustaši Lamešić Dr. Marku,⁵⁹ koji je kao ustaški povjerenik za istočne dijelove ‘ndh’ imao zadatak da uspostavi ustašku vlast u Srijemu, a u kojoj izjavi mu se stavlja na raspoloženje radi uvodjenja i održavanja ‘reda’ u tzv. ‘ndh’. Svoju lojalnost ustaškoj tvorevini ‘ndh’ i privrženost zločincu Paveliću optuženi je i javno manifestirao sudjelujući kao član delegacije sa ostalim istaknutim mačekovcima iz Srema u ‘audijenciji’ kod zlikovca Pavelića koncem aprila 1941. god.

Kratko vrijeme nakon ove posjete početkom maja 1941. god. sazvao je i održao sastanak svih funkcionera biv. organizacije HSS-a na kotaru Šid, na kome je veličao ustaštvo i tvorevinu ‘ndh’, te bio incijator pismene izjave svih prisutnih o lojalnosti Paveliću i ustaškom terorističkom aparatu, a ujedno se na njegovu incijativu na tom sastanku prišli ustaškom pokretu Pavić Adam, Djurić Ivan, Idjanović Pero, koji su kasnije bili ustaški tabornici, zatim pop Bogdanović⁶⁰ koji je bio pobočnik ustaškog logora u Šidu, a koji su se istakli u vršenju terora nad narodom. Od kolike je važnosti za ustaštvo bila ova prva izjava Mačekovih sljedbenika vidi se po tome, što je ustaški dnevnik “hrvatski narod” od 24.V.1941. god. donio članak pod naslovom “hrvatsko seljaštvo uz poglavnika”,⁶¹ a o kojoj izjavi sam optuženi kaže:

⁵⁸ Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku. Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUVUŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku, dana 2. listopada 1948. godine.

⁵⁹ Lamešić, dr. Marko, povjerenik Vlade NDH za istočnu Slavoniju i Srijem. Usp. “Lamešić, Marko”, u: *Tko je tko u NDH*, 229.

⁶⁰ Nismo uspjeli pronaći da je neki rkt. svećenik ovog prezimena, ili kako je kasnije u presudi Ž. Kuveždiću Okružnog suda za grad Zagreb navedeno Bodanović, ili sličnog prezimena, djelovao u Šidu ili drugdje na području Srijema u vrijeme NDH.

⁶¹ “Hrvatsko seljaštvo uz Poglavnika. Izjava b. narodnog zastupnika Živana Kuveždića i organizacija b. HSS šidskog kotara” – “Šid, 23. svibnja. Ugledni hrvatski narodni borac Živan Kuveždić, seljak iz Ilače i bivši narodni zastupnik b. HSS, s predsjednikom kotarske organizacije b. HSS za šidski kotar Ivanom Đurićem, te s drugim funkcionarima i prvcima b. HSS ovoga kotara uputili su cijeloj hrvatskoj javnosti ovu izjavu: Potpisani predstavnici kotarske kao i općinskih organizacija bivše Hrvatske seljačke stranke u kotaru Šidskom i to: Živan Kuveždić bivši narodni zastupnik, Ivan Gjurić predsjednik kotarske organizacije bivše HSS, Hinko Piusy bivši kotarski tajnik, te predsjednici bivših općinskih organizacije HSS, Adam Pavić iz Adaševaca, Manojla Kuveždić iz Ilače, Petar Matošević iz Male Vašice, Marin Štimac iz Babske-Novaka, Gjuro Rostaš predstavnik Rusina, Pavao Gvozdanović iz Berkasova, Lepiš Marko i Živan Filipović iz Strošinaca, Marko Nikolić iz Gibarca, Petar Kirin iz Batrova, Luka Stipić i Ivan Matić iz Lipovca, Franjo Pejakić i Mijo Kovačević iz

“Izjava moje kotarske organizacije o pristupanju ustaškom pokretu, te izjava zahvalnosti Poglavniku i ustaškim vlastima za stvaranje ‘ndh’ mislim da je bila prva od ostalih organizacija na drugim kotarevima, radi toga je izjava moje organizacije bila otšampana u novinama ‘Hrvatski narod’ tako da podstrekne organizacije ostalih kotareva da i one pristupe ustaškim vlastima. Poznato mi je da su kasnije pristupale i druge organizacije pojedinih kotareva ustaškim vlastima⁶² i vjerujem da je neke od ovih podstakla nato i izjava moje organizacije štampana u novinama.”⁶³

Nakon ove izjave optuženi je postao najuticajnija ustaška ličnost i “autoritet kod ondašnjih organa državne vlasti”, kako sam kaže, tako da je veliki župan Elicker Dr. Jakov⁶⁴ smijenjivao i postavljao nove ljude na pojedina mjesta po prijedlogu optuženoga Kuvaždića, a takove prijedloge stavljao je i ustaškom stožerniku Došenu⁶⁵ kod kojega je često odlazio i davamu sugestije za rad. Na taj način smijenio je optuženi tabornika i načelnika Petričević Ivana u svom selu. Osim toga optuženi je podnosio izvještaje o stanju na njegovom

Morovića, Pavao Idjanović iz Tovarnika, Andrija Dikšić iz Jamene i Dr. Petar Kuvedžić iz Šida jednoglasno pozdravljaju osnutak Nezavisne Države Hrvatske, te izjavljuju svoju punu vjernost istoj i zahvaljuju svima onima, koji su za osnutak ove vjekovne težnje cijeloga hrvatskoga naroda ulagali napore kako u Domovini tako i izvan domovine. Predstavnici organizacija bivše Hrvatske seljačke stranke pozdravljaju Poglavnika Dra. Antu Pavelića kao i sve predstavnike hrvatske narodne vlasti, zahvaljujući svima trudbenicima za oslobodjenje mile nam hrvatske Domovine. U Šidu, dne 10. svibnja 1941. god. ZA DOM SPREMNI: Živan Kuveždić v.r. – Ivan Gjurić v.r. – Hinko Piusy v.r. – Adam Pavić v.r. – Manojla Kuveždić v.r. – Ivan Matić v.r. – Marin Štimac v.r. – Mijo Kovačević v.r. – Gjurro Rostaš v.r. – Marko Nikolić v.r. – Franjo Pejakić v.r. – Živan Filipović v.r. – Marko Lepiš v.r. – Petar Kirin v.r. – Luka Stipić v.r. – Andrija Dikšić v.r. – Pavao Gvozdanović v.r. – Dr. Petar Kuvedžić v.r. – Petar Matošević v.r. – Pavle Idjanović v.r. i Eugen Zahorjanski v.r.”, *Hrvatski narod*, br. 101 (Zagreb, 24. 5. 1941.), 3.

⁶² Usp. primjerice: “Predstavnici bivše HSS u Osijeku pozdravljaju Poglavnika”, *Hrvatski narod*, br. 125 (Zagreb, 19. 6. 1941.), 6; “Organizacija bivše HSS u Ceriću pozdravlja Poglavnika”, *Hrvatski narod*, br. 132 (Zagreb, 26. 6. 1941.), 13; “Kotarska organizacija bivše HSS u Grubišnom Polju uz Poglavnika”, *Hrvatski narod*, br. 156 (Zagreb, 20. 7. 1941.), 7; “Pozdrav organizacija bivše H.S.S. Poglavniku”, *Hrvatski narod*, br. 161 (Zagreb, 25. 7. 1941.), 3; “Članstvo bivše H.S.S. u Karlovcu uz Poglavnika”, *Hrvatski narod*, br. 161 (Zagreb, 25. 7. 1941.), 6.

⁶³ Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku. Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 9.X.1948. godine.

⁶⁴ Elicker, dr. Jakob, veliki župan Velike župe Vuka. Usp. “Elicker, Jakob”, u: *Tko je tko u NDH*, 110.

⁶⁵ Došen, Stipe, stožernik Velike župe Vuka. Usp. “Došen, Stipe (Stjepan)”, u: *Tko je tko u NDH*, 96.

kotaru ustaškom ministru unutrašnjih poslova Artukoviću⁶⁶ kao i Blažu Lorkoviću⁶⁷ u GUS-u.⁶⁸

U zajednici sa istaknutim mačekovcima i izdajnicima svog naroda Jankom Tortićem⁶⁹ i Dr. Berković Josipom,⁷⁰ opt. Kuveždić je bio inicijator poznatog sastanka mačekovih zastupnika na području tzv. 'ndh' koji je održan 10. augusta 1941. god. u Zagrebu, na kojem je uz ostalih oko 80 istaknutih mačekovaca potpisao poznatu izjavu lojalnosti i saradnje sa ustašama⁷¹, zatim otišao u poklonstvenu deputaciju Paveliću, te poslije toga položio ustašku zakletvu na ruke samog Pavelića.⁷² Taj akt ustaška propaganda i štampa naročito je veličala, jer su tim aktom ovi izdajnici ne samo dali odobrenje za izvršene masovne pokolje ustaških krvoloka, već dali podstrek za daljnje zločine i podržavali zločinačku psihozu ustaškog divljanja. Svrha tog sastanka i javnih manifestacija bila je da se narodne mase prevarnim načinom odvrate od aktivnog učešća u NOB-i, da se što veći broj ljudi mobilise za ustaške i druge vojne formacije u cilju podržavanja okupatora i aktivne borbe protiv NOB-i i NOV-i⁷³ t.j. za kontrarevolucionarnu aktivnost zbog širokih razmjera koje je već zauzela narodna revolucija. Da je optuženi Kuveždić bio jedan od organizatora toga akta proizlazi iz toga, da je nakon 'deputacije' prisustvovao uz Tortića i Berkovića 'svečanoj sjednici vlade', te nakon toga s njima doveo Pavelića u tzv. sabor.

⁶⁶ Artuković, dr. Andrija, ministar unutarnjih poslova NDH. Usp. "Artuković, Andrija", u: *Tko je tko u NDH*, 11-12.

⁶⁷ Lorković, Blaž, osnutkom NDH imenovan poglavnim pobočnikom, vodi sve organizacijske poslove u ustaškom pokretu kao čelnik GUS-a, do travnja 1942. Usp. "Lorković, Blaž", u: *Tko je tko u NDH*, 236-237.

⁶⁸ GUS (Glavni ustaški stan) – pomoćni organ Poglavnika, upravlja svim poslovima ustaške organizacije, imao je tri grane: političko-organizatorsku, Ustašku vojniciu i Ustašku nadzornu službu.

⁶⁹ Tortić, Janko, istaknuti prijeratni član HSS-a, organizator je skupa na kojem je 10. kolovoza 1941. svečano pročitao i predao A. Paveliću izjavu 126 članova HSS-a o pristupanju ustaškom pokretu. Usp. "Tortić, Janko", u: *Tko je tko u NDH*, 403.

⁷⁰ Berković, dr. Josip, istaknuti prijeratni član HSS-a, nakon uspostave NDH s J. Tortićem je vodio akciju pristupanja članova HSS-a ustaškom pokretu i predvodio izaslanstvo HSS-a kod A. Pavelića 10. kolovoza 1941. Usp. "Berković, Josip", u: *Tko je tko u NDH*, 35.

⁷¹ "Izjava Janka Tortića u ime narodnih zastupnika i funkcionera HSS-a", *Hrvatski narod*, br. 178 (Zagreb, 11.8.1941.), 1. Nakon ove izjave dotadašnja pojedinačna pristupanja organizacija HSS-a postala su znatno učestalija i brojnija.

⁷² Usp. M. Konjević, "O nekim pitanjima politike ustaša prema Hrvatskoj seljačkoj stranci 1941. godine", 184-185; F. Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, 191-193; F. Jelić-Butić, *Hrvatska seljačka stranka*, 57-58; Z. Radelić, *Hrvatska Seljačka Stranka 1941.-1950.*, 22; Jere Jareb, "Svjedočanstvo Janka Tortića o Hrvatskoj seljačkoj stranci i o travanjским događajima 1941.", *Časopis za suvremenu povijest*, god. 29, br. 2 (Zagreb, 1997.), 327. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁷³ Narodno-oslobodilačka vojska.

Kratko vrijeme nakon položene zakletve pred Pavelićem, optuženi je postao još agilniji na uvlačenje ljudi u ustaški teroristički aparat primajući zakletve pojedinaca i cijelih grupa. Tako je na svoje ruke primio ustašku zakletvu župnika Learovića⁷⁴ iz Ilače, zatim od župnika Čvrković Antuna⁷⁵ iz Gibarca, a preko kojih je zatim organizirao zakletvu biv. “zaštitara” u svom selu Ilača u mjesnoj crkvi, te biv. odbornika kot. organizacije HSS-a za kotar Šid u crkvi “Srca Isusova” u Šidu.

U ljetu 1941. god. u sporazumu sa velikim županom župe “Vuka” Aždajićem⁷⁶ održao je u selu Ivanci⁷⁷ sastanak na kojem je prijetio Srbima - pravoslavicima da predju na katoličku vjeru, jer će inače biti protjerani u Srbiju, otpremljeni na rad u Njemačku ili u logor. Osim toga kao povjerenik za kolonizaciju za kotar Šid lično je vršio procjenu usjeva i određivao količinu žita koju imaju predati ustaškim vlastima i okupatoru tako da im nije ostalo ni za vlastitu prehranu.

U jesen 1942. god. primio je dužnost pretsjednika ‘hrvatske seljačke gospodarske zajednice, centrale u Zagrebu’, te je obilazio razna mjesta kao Zlatar, Karlovac, Osijek, Županju, Djakovo, Šid, Vukovar, Sveti Ivan Zelina i t.d. u kojima je održavao sastanke i zborove, pozivao biv. funkcionere i pristaše HSS-a na saradnju sa ustašama. O toj agitaciji sam optuženi kaže:

“Poslije ovih sastanaka znam da su se aktivizirali neki funkcioneri HSS-a u ustaškom pokretu i izjasnili se za izjavu, koju je jedan dio funkcionera HSS-a dao Paveliću pod vodstvom Tortića, a koju sam i ja medju prvima potpisao”.⁷⁸

Propagirajući za ustaštvo optuženi je napisao i u dnevniku “Hrvatski narod” od 10. IV. 1942. god. članak pod naslovom ‘Na okup, na rad, za Poglavnika Hrvatske’,⁷⁹ te medju ostalim osudjuje one koji se nisu aktivizirali u ustaškom pokretu.

⁷⁴ Laurović, Aleksandar, župnik u Tovaniku i upravitelj župe u Ilači. Usp. A. Dević, *Župa Ilača*, 190-191.

⁷⁵ Čvrković, Antun, upravitelj župe u Gibarcu. Usp. Antun Jarm, *Dijecezanski svećenici koji su djelovali na sadašnjem području Biskupije Đakovačke i Srijemske od 1701. do 2003. godine* (Đakovo, 2003.), 203, 330, 350, 391.

⁷⁶ Aždajić, dr. Luka, podžupan Velike župe Vuka.

⁷⁷ Selo nedaleko Ilače, raseljeno, danas ne postoji. Usp. A. Dević, *Župa Ilača*, 411-415.

⁷⁸ Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku. Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 20. X. 1948. godine.

⁷⁹ “Na okup, na rad za Poglavnikovu Hrvatsku! Riječi hrvatskog seljaka, člana Hrvatskog državnog sabora” – “Povijest, a i narodna predaja, kaže nam, da su Hrvati prije oko tisuću godina došli sa

Saglašavajući se u svako doba od prvog dana okupacije za zločincima ustaškog terorističkog aparata, optuženi je kao član tzv. Pavelićevog ‘sabo-

sjevera u ove današnje krajeve. Nije bilo lako prokročiti put i doći u današnju našu postojbinu. Ali ako vidimo borbenost današnjih naših boraca, onda moramo znati i to, da su naši predji morali biti još borbeniji, te su tako samo borbom prokročili sebi put preko Karpata, ugarske nizije, te pregazivši Dunav došli u Panonske nizine, pa dalje prešli gorske vrleti i izbili na plavi Jadran i tu ugledaše današnje sinje Jadransko more. Kad su zaposjeli to prostrano područje, imali su još mnogo borba, dok u očistili taj veliki prostor od raznih drugih naroda, koji su tu obitavali još prije Hrvata. Kad su slomili neprijatelje, koje su imali, počeli su se Hrvati organizirati te stvorili sebi već u ona prva vremena državne jedinice onako kako se je u ono vrijeme moglo. Nakon nekoliko stoljeća sve se te jedinice ujedinile i uredile sebi kraljevину Hrvatsku, te izabraše sebi za kralja god. 925 na Duvanjskom polju Kralja Tomislava. Od sada počimlje Hrvatska živiti već potpuno sredjenim državnim životom. Jest, Hrvatska živi državnim životom u ono vrijeme, kada mnogi narodi nisu još ni sanjali o svojoj državnosti. I baš tu mi Hrvati možemo biti ponosni na svoju prošlost, jer se još u ona prastara vremena vidi, da su Hrvati imali i smisla i sposobnosti da upravljaju sami sobom, te da ne trebaju nikoga drugoga. A da su imali smisla i sposobnosti to nam kazuje povijest, gdje se kaže, da je u ono vrijeme u Hrvatskoj bilo i pravde i blagostanja za cijeli hrvatski narod, posebice da je bilo poštenja. I tako je sve bilo dobro, dok ne izumriješe vladari iz hrvatske narodne krvi. Kasnije je Hrvatska možemo reći životarila, jer su se za nju mnogi otimali, te s njom postupali i upravljali onako, kako je njima koristilo, a pri tom je hrvatska stvar trpila. Tako su prošle i stotine godina, ali hrvatski narod nije izgubio vjere u svoju budućnost. * Hrvatski narod je živo vjerovao, da će doći čas, kada će opet Hrvatska zasjati u svojem prijašnjem sjaju i blagostanju. Nu hrvatski narod je čekao, ali nije čekao skrštenih ruku. Hrvatski narod je vodio borbu i u zemlji tu kod kuće i u inozemstvu i u borbi nije popustio, makar su padale žrtve i te kako velike. Pošto je hrvatski narod vodio borbu žestoko i žilavo i uzdržao do kraja, to je i dočekao toliko željenu slobodu i svoju Nezavisnu Državu Hrvatsku, te mi evo danas slavimo našu veliku slavu. Slavimo slavu hrvatskog naroda. Slavimo slavu naše majke Hrvatske. O, kako su ovo veliki časovi u kojima živimo! Veliki su ovo časovi, iako ih neki možda još ne razumiju. To su veliki časovi, kad se samo sjetimo, kako nam je bilo na srcu lani, u ovo doba godine, kada nam je naš Vojskovođa javio preko krugovala, da proglašuje u ime Poglavnika Nezavisnu Državu Hrvatsku! Sva su srca jače zakucala, a oči svjetlije zasjale, kada dočekasmo taj čas, da se čuje riječi: NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA! Mnogi nisu vjerovali, mnogi još i sada ne vjeruju, mnogi su još i sada ‘nevjerni Tome’. Ali vjerovali oni ili ne, Hrvatska je naša, majka naša tu! Poglavnik naš sa svojim hrabrim ustašama, koji su s njime u inozemstvu podnijeli muke i patnje, oni su oživjeli i uspostavili našu majku Hrvatsku. A sada, kada je san stoljetni, san svih pravih Hrvata oživotvoren, sada treba svaki pošten Hrvat da pridje i da posluži svojoj domovini Hrvatskoj, da joj pomogne do potpune izgradnje i sredjenja prilika. Nije dobro, što se po koji drži još po strani i govori: ‘Pa i mi smo Hrvati!’ A stoji i gleda skrštenih ruku i ništa ne pripomaže sredjenju domovine Hrvatske. Hrvat biti, treba i djelom pokazati! A pokazat će to tako, ako prema svojim sposobnostima dodje na svoje mjesto i radi za Hrvatsku. Da radi da u toj Hrvatskoj dodje što prije do potpunog reda, poštenja i do društvene pravde. Stoga svi poštene Hrvati na okup i zasućimo rukave i radimo, da do godine možemo proslaviti drugu godišnjicu u još boljim, sretnijim i sredjenijim prilikama. Na okup, na rad, to od nas traže naše žrtve. To traže od nas naši Zrinjski, Frankopani, Gubec, Kvaternik, Rosić, Šufflay, Radić i toliki drugi, koji dadoše svoje dragocjene živote na oltar domovine. Ako budemo tako radili i složni i ako budemo prema tomu državu Hrvatsku dobro izgradili i politički i gospodarski, a posebice vojnički, onda će se s nama Hrvatima uvijek i te kako računati. Samo tako će nam biti siguran spas, a to od nas traži osim tolikih žrtava još i naša draga domovina HRVATSKA NAŠA – MAJKA NAŠA! Živan Kuveždić, hrvatski narodni zastupnik član Hrv. Državnog sabora”, *Hrvatski narod*, br. 397 (Zagreb, 10. 4. 1942.), 15.

ra' od samog formiranja 23. II. 1942. god. do ukidanja koncem 1942. god.,⁸⁰ izglasao zloglasnu "poslanicu" Pavelića u kojoj se glorificira ustaštvo, fašizam i nacizam i izražava zahvalnost "bogodanim vodjama Benitu Musoliniju i Adolfo Hitleru" za formiranje "ndh" odobrava pristup trojnom paktu i "rimski ugovor", te uopće cjelokupni rad ustaškog režima. Prihvatajući i odobravajući mnogobrojne zakonske odredbe kao što su bile: "zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda"⁸¹ prema kojoj je pobijeno preko 30 hiljada cigana i 60 hiljada židova, "zakonska odredba o upućivanu nepoćudnih osoba u koncentracione logore"⁸² po kojoj su desetci hiljada rodoljuba antifašista Srba i Hrvata, žena, djece i staraca upućeni u logore Jasenovac, St. Gradiška, Lepoglava i t.d. gdje su na svirep način pogubljeni, "zakonska odredba o odmazdama zbog napada kad se počinitelj ne pronadje"⁸³ po kojoj je stotine taoca i nevinih građana povješano ili strijeljano, "zakonska odredba o ustrojstvu i djelovanju pokretnih prijekih sudova",⁸⁴ koji su bili instrument za masovno istrebljenje i uništenje naroda Jugoslavije, optuženi Kuveždić je sankcionisao i legalizirao zločinačko divljanje tih grobara svog vlastitog naroda, te ekspoziture gestapoa⁸⁵ pod nazivom 'ndh'.

⁸⁰ Poglavlak ustaškog pokreta dr. A. Pavelić je kao državni poglavlar NDH na temelju "Zakonske odredbe o Hrvatskom državnom saboru", od 24. siječnja 1942., sazvaio Hrvatski državni sabor 23. veljače 1942. Na temelju "Zakonske odredbe o Hrvatskom državnom saboru" zastupnički mandat dodijeljen je članovima Hrvatskoga sabora iz 1918. i 1938., predstavnicima nacionalnih stranaka i ustaškim dužnosnicima, te su pozvani osnivači i doživotni članovi Glavnog odbora bivše Hrvatske seljačke stranke, članovi vijeća bivše Hrvatske stranke prava izabrani 1919., doglavnici, poglavni poboćnici i povjerenici u Glavnom ustaškom stanu Hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta i dvojica predstavnika Njemačke narodne skupine. U razdoblju od 23. do 28. veljače 1942. održano je devet plenarnih sjednica. Na popisu zastupnika bilo je 217 osoba, no HDS je na prvom zasjedanju verificirao 147 zastupničkih mandata. HDS je ponovo sazvan na svećanu obljetničku sjednicu 10. i 11. travnja 1942., a zatim na zaključno zasjedanje 28. prosinca 1942. No, iako nije kasnije sazivan, HDS nije bio ukinut. Usp. N. Kisić-Kolanović, "Hrvatski državni sabor Nezavisne Države Hrvatske 1942.", 545-565; I. Perić, *Hrvatski državni sabor 1848.-2000.*, Treći svezak: 1918.-2000., 61-92. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁸¹ "Zakonske odredbe o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda", *Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske*, god. I, br. 1. (Zagreb 25. lipnja 1941.), 43-44.

⁸² "Zakonska odredba o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore", *Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske*, god. I, br. 11 (Zagreb 15. prosinca 1941.), 968-969.

⁸³ "Zakonska odredba o postupku kod komunističkih napadaja, kad se počinitelj ne pronadje", *Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske*, god. I, br. 8 (Zagreb 15. listopada 1941.), 714.

⁸⁴ "Zakonska odredba o pokretnom prijekom sudu", *Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske*, god. I., br. 3 (Zagreb 1. kolovoza 1941.), 196-197.

⁸⁵ Gestapo (Geheime Staatspolizei) – Tajna državna policija Njemačkog Reicha.

Optuženi je osim toga bio predsjednik gospodarskog odbora tzv. ‘sabora’ i kao takav davao je sugestije za donošenje odredaba naročito po pitanju ‘otkupa’ žita, stoke, i ostalih poljoprivrednih proizvoda, na temelju kojih je legalizirana pljačka narodne imovine da bi se održala okupacija a o čemu sam optuženi izjavljuje:

“Ova hrana koju je ustaška vlast otkupljivala nije bila upotrebljavana samo za potrebe pasivnih krajeva, nego i za prehranu pučanstva u gradovima, te za domobransku, ustašku i njemačku vojsku, koja je bila na području ‘ndh’ a takodjer je jedan dio žitarica odlazio i u Njemačku, jer mi je poznato da je ‘ndh’ imala potraživanja od Njemačke za hranu, a kolika su ta potraživanja neznam, samo se sjećam da se radi o milijardama.”⁸⁶

Kakav stav je optuženi imao kao predsjednik spomenutog odbora po pitanju ‘otkupa’ vidi se iz njegove izjave:

“Moje lično mišljenje po pitanju otkupa bilo je, da se otkup žitarica izvrši pod svaku cijenu, a protiv onih koji dobrovoljno nepredaju žitarice, da se primjene represivne mjere.”⁸⁷

Isti takav stav optuženi je zauzimao po pitanju stoke i stočnih proizvoda, te su donjete odluke po kojima su ustaše opljačkali sve do posljednjeg blaga u selu.

Zbog svojih neprocjenjivih usluga za ustaštvo optuženi Kuveždić je u oktobru 1943. god. imenovan po Paveliću “državnim ministrom bez resora” na kojoj dužnosti ostaje sve do bijega pred J.A. t.j. do konca rata. U tom razdoblju kao “ministar” prisustvuje sjednicama “vlade” i učestvuje u donošenju odluka i naredaba po kojima je bio još pojačan teror nad narodom kao na pr. “zakonskom odredbom o zaštitnim mjerama zbog čina sabotaže protiv javnog reda i sigurnosti”⁸⁸ od 30. X. 1943. god. po kojoj je samo u Zagrebu i najbližoj okolini obješena 471 žrtva, a desetine hiljada odpremljeni u koncentracione logore za uništavanje u Jasenovac, St. Gradišku, Lepoglavu i t.d. ili upućeni u Njemačku na robski rad ili pak na licu mjesta likvidirani. Tako je pored ostalog prisustvovao sjednici vlade na kojoj je sastavljen poznati “memorandum” koji je zatim upućen anglo-američkim imperijalistima, a u kojem se traži nova

⁸⁶ Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku. Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 9. X. 1948. godine.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ “Zakonska odredba o zaštitnim mjerama zbog napadaja i čina sabotaže proti javnom redu i sigurnosti”, *Zbornik zakona i naredaba Nezavisne Države Hrvatske*, god. III, br. 31-32 (Zagreb 20. studenoga 1943.), 1238-1239.

imperijalistička okupacija kako bi se u posljednjem času istrgle iz ruku naših naroda krvlju stečene NOB-e. Za takove “zasluge” Pavelić ga neposredno prije bijega nagradjuje odlikovanjem “redom za zasluge velered sa zvijezdom”⁸⁹ i poklanja mu jedan zlatnik od 500 kuna, dok prilikom bijega prima od zločinca Mandića⁹⁰ kao “putni trošak” sto dukata opljačkanih od naroda i žrtava ustaškog terora. Tako optuženi ostaje u emigraciji sve do 2. VIII. 1948. god. kada je kao ratni zločinac izručen našoj zemlji.

Gornjim djelima optuženi je dakle do dana kapitulacije jugoslavenske vlade koristeći svoj uticajni položaj radi održavanja nenarodnog i protudemokratskog poretka i širenja fašističkih ideja izvršio radnje koje su slabile obrambenu snagu zemlje uslijed čega su bili ugroženi mir, nezavisnost i nacionalna sloboda naroda Jugoslavije, te služeći državnom aparatu pomagao u provodjenju zlostavljanja, nasilja i progona građana - zatim za vrijeme rata i neprijateljske okupacije bio pokretač, organizator, naredbodavac i pomagač ubistava, osudjivanja na smrtne kazne, hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja i odvođenja u koncentracione logore i na prisilni rad stanovništva Jugoslavije, pljačke javne i privatne imovine, - te stupio u političku saradnju s neprijateljem i stavio se u njegovu službu te ga pomagao u sprovođenju terora i prisilnih mjera prema stanovništvu Jugoslavije, čime je počinio krivična djela odnosno ratne zločine iz čl. 3a, čl. 3 toč. 3 i 6 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države⁹¹

⁸⁹ Red za zasluge Velered sa zvijezdom, osnovan je “kao vidljiv znak priznanja za zasluge, stečene u miru i u ratu za hrvatski narod i Nezavisnu Državu Hrvatsku.” Ovim redom Poglavlak je odlikovao zaslužne domaće i strane osobe. Usp. Veljko Malinar, “Odlikovanja ‘Nezavisne Države Hrvatske’. Red za zasluge”, *Numizmatičke vijesti*, god. 39, br. 59 (Zagreb, 1997.), 199-212. Red za zasluge Velered sa zvijezdom dobivali su uglavnom ministri u Vladi NDH i najviši crkveni poglavari u NDH. Usp. Roman Pavić, “Dodjela odlikovanja Nezavisne Države Hrvatske prema nacionalnoj pripadnosti”, *Numizmatičke vijesti*, god. 54, br. 65 (Zagreb, 2012.), 201, 202, 204.

⁹⁰ Mandić, dr. Nikola, predsjednik Vlade NDH. Usp. “Mandić, Nikola”, u: *Tko je tko u NDH*, 253.

⁹¹ Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, čl. 3. toč. 3: “Tko izvrši ratni zločin, t. j. tko u vrijeme rata ili neprijateljske okupacije radi kao pokretač, organizator, naredbodavac, pomagač ili neposredni izvršilac ubojstava, osuđivanja na smrtne kazne i njihovog izvršavanja, hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja ili odvođenja u koncentracione logore, u internaciju i na prisilni rad stanovništva Jugoslavije; tko vrši namjerno izgladnjivanje stanovništva, prisilno odnarođivanje, prisilnu mobilizaciju, odvođenje u prostituciju, silovanje, prisilno prevođenje u drugu vjeru; tko pod istim uvjetima vrši dojavljivanja koja imaju za rezultat u ovoj točki navedene mjere terora i prisiljavanja ili tko pod istim okolnostima naređuje ili vrši paljevine, uništavanja ili pljačku javne ili privatne imovine; tko postane funkcioner terorističkog aparata i policijskih formacija neprijatelja ili službenik njegovih zatvora, koncentracionih ili radnih logora, ili nečovječno postupa s jugoslavenskim državljanima i ratnim zarobljenicima, ili tko izvrši neko drugo djelo koje predstavlja ratni zločin;” čl. 3. toč. 6: “Tko u vrijeme rata ili neprijateljske okupacije stupi u političku suradnju s neprijateljem, ili se stavi u njegovu službu i pomaže ga u provođenju rekvizicije, oduzimanja hrane i drugih

što je kažnjivo po čl. 4 st. 2 istog zakona⁹² a u vezi sa čl. 27 st. 1 Općeg djela Krivičnog Zakona.⁹³

P r i j e d l o g s u d u :

1./ Da se na temelju čl. 22 Zakona o krivičnom postupku i čl. 13 Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države⁹⁴ održi glavna usmena javna rasprava pred Okružnim sudom za grad Zagreb kao pred nadležnim sudom.

2./ da se na glavnu raspravu pozove potpisani Javni tužilac.

3./ da se na glavnu raspravu predvedu iz istražnog zatvora opt. Kovačević Zvonko i opt. Kuveždić Živan, kojima treba prethodno imenovati branitelje iz redova advokata u koliko ih sami neimenuju.

4./ da se na glavnoj raspravi pročitaju kao dokazala svi dokumenti navedenih u posebnom popisu priloženom uz ovaj prijedlog.

5./ da se nakon održane glavne rasprave oba optužena proglase krivim za sve zločine opisane u ovoj optužnici i po Zakonu kazne.

O B R A Z L O Ž E N J E :

Sva djela optuženih opisana u dispozitivu utvrđena su djelomičnim ili potpunim priznanjem samih optuženih, mnogim iskazima svjedoka, pismenim dokumentima i odlukama Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Time je dakle dokazano, kako objektivni učin svih ovih zločina, tako i subjektivna krivnja optuženih za te zločine.

dobara ili u provođenju bilo kakvih prisilnih mjera prema stanovništvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije.” Usp. *Zbirka krivičnih zakona sa komentarom*, 10-11.

⁹² Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, čl. 4. st. 2: “Za ona djela iz člana 3. ovog zakona koja su izvršena za vrijeme rata ili ratne opasnosti, izuzev djela iz toč. 14., kazna lišenja slobode s prisilnim radom ne možr biti manja od 5. godina.” Usp. *Zbirka krivičnih zakona sa komentarom*, 15.

⁹³ Prema čl. 27. (1) Krivičnog zakonika, “Inicijatori i organizatori koji radi vršenja krivičnih dela stvaraju ili iskorišćuju organizacije, bande, zavere i druga udruženja, krivično su odgovorni za sva dela koja su obuhvaćena zločinačkim planom delatnosti tih udruženja i za sva pojedinačno učinjena dela koja su proizašla iz tog plana.” Usp. *Krivični zakonik Opšti deo*, 10.

⁹⁴ Prema čl. 13. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, “Krivična djela iz ovog zakona sude u prvom stepenu okružni sudovi, osim u slučaju za koje su na temelju posebnih propisa nadležni vojni sudovi. [...]” Usp. *Zbirka krivičnih zakona sa komentarom*, 22.

Obrana optuženih, koji su svijesni počinjene izdaje, te pokušavaju neka-kovim objašnjavanjima da su neka djela počinili "po nalogu", nemože se uvažiti, jer je njihova cjelokupna djelatnost kako ona prije okupacije tako i ona za vrijeme okupacije bila usmjerena protiv osnovnih interesa našeg naroda te su počinili najteža krivična djela protiv naroda i države.

Težina počinjenih djela i njihova društvena opasnost najteže je naravi, a isto tako i optuženi kao počinitelji tih zločina ukazuju se društveno opasnim u najvišem stepenu, što proizlazi iz činjenice da su zločine vršili kako inicijatori, organizatori i naredbodavci zločinačkog terorističkog aparata, pa su odgovorni u smislu čl. 27 st. 1 Općeg djela Krivičnog Zakona za sve zločine proizašle iz zločinačkog plana ovog terorističkog ustaškog aparata.

Pošto je dakle utvrđeno da su optuženi zaista počinili krivične radnje opisane u dispozitivu i da su za njih krivično odgovorni, onda se ova optužnica u cjelosti ukazuje na zakonu osnovana.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu !

Javni tužilac za grad Zagreb:
/ Vlado Ranogajac /
Vlado Ranogajac [v.r.]

Izvornik, strojopis

DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49.

HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 010.8.

*

Presuda Okružnog suda za grad Zagreb Zvonku Kovačeviću⁹⁵ i Živanu Kuveždiću, od 27. ožujka 1949.

K - 60/49

U I M E N A R O D A !

P R E S U D A

Okružni sud za grad Zagreb u Zagrebu u vijeću zastupljenom od suca Rudan Maria kao predsjednika vijeća, sudaca porotnika Balija Marijana i Gerjević Josipa kao članova vijeća, Matejka Melite kao zapisničara u prisutnosti Javnog tužioca za grad Zagreb Vlade Ranogajca, optuženog Kovačević Zvonimira i njegovog branitelja Mate Tafra, advokata iz Zagreba, optuženog Kuveždić Živana i njegovog branitelja Dr Machiedo Dmitra,⁹⁶ advokata iz Zagreba, koji se optuženi nalaze u zatvoru, nakon održane usmene javne rasprave dana 26. ožujka 1949, izrekao je i objavio dana 27. ožujka 1949. ovu

P R E S U D U

[...]

II. OPTUŽENI KUVEŽDIĆ ŽIVAN, sin Stjepana i Pavke, r. Franjić, rođen 4.XI.1887. u Ilači, kotar Šid, sa stanom u Zagrebu i Ilači, zanimanje zemljoradnik, Hrvat, drž.⁹⁷ FNRJ, oženjen, otac dvoje djece, od imovine posjeduje kuću i 30 jutara zemlje, izručen kao ratni zločinac 2.VIII.1948. god.

K R I V I S U :

⁹⁵ Ispušteno, uz oznaku [...].

⁹⁶ Dimitar.

⁹⁷ Državljanin.

[...]

2/. OPTUŽENI KUVEŽDIĆ ŽIVAN:

Kao jedan od najdosljednijih sljedbenika izdajničke mačekovske politike, kandidiran i izabran za narodnog zastupnika za kotar Šid, na izborima 1935. godine i 1938. godine, optuženi je nakon sporazuma Cvetković - Maček bio pozvan po Krnjeviću u Zagreb na doček fašiste Kneza Pavla i "kao predstavnik seljaka", te je na prijedlog Mačeka po knezu Pavlu bio odlikovan.

Provodeći dosljedno sve direktive izdajničkog mačekovskog vodstva optuženi 1938. godine organizira u svom kotaru Šid, prema primljenim uputama na sastanku u Zagrebu "Hrvatsku seljačku zaštitu", te na održanim sastancima kotarske organizacije HSS na kojima su prisutni i predsjednici mjesnih organizacija HSS-a donosi zaključke o formiranju i organizaciji "zaštite" u cijelom kotaru, a ujedno prima izvještaje o radu ove formacije iz cijelog kotara, te ove izvještaje šalje redovito vodstvu u Zagreb. Neposredno pred okupaciju optuženi striktno prenosi direktivu vodstva za razoružavanje jugoslavenske vojske na sve svoje podređene organizacije i formacije, što je "zaštita" u njegovom kotaru u potpunosti izvršila prilikom napada Njemaca na Jugoslaviju. U samom razoružavanju optuženi je kao "zaštitar" lično učestvovao, pa je tako bio prisutan kad je jedan jugoslavenski podoficir odbio da preda oružje, te su ga "zaštitar" oružjem prisilili da ga preda i da odustane od borbe protiv okupatora, omogućujući ovakovim radnjama njemcima brže prodiranje u Jugoslaviju.

Koristeći svoj položaj zastupnika, vršio je u narodu propagandu da se ne odazovu u vojsku prikazujući demagoški kako je borba uzaludna, jer je nje-mačka vojska vrlo brzo pregazila Francusku i druge zemlje koje su bile jače od naše, te je u tom potpuno uspio tako, da poslije puča a u vezi sa njegovim nagovaranjem nitko iz njegovog sela nije otišao na poziv u vojsku.

Pridržavajući se slijepo svih direktiva vodstva, pa tako i mačekovog proglasa, optuženi Kuveždić već drugi ili treći dan okupacije daje pismenu izjavu u Šidu poznatom ustaši Lamešić Dr. Marku, koji je kao ustaški povjerenik za istočne djelove "NDH" imao zadatak da uspostavi ustašku vlast u Srijemu, a u kojoj izjavi mu se stavlja na raspoloženje radi uvođenja i održavanja "reda" u t zv. "NDH". Svoju lojalnost ustaškoj tvorevini "NDH" i privrženost zločincu Paveliću optuženi je i javno manifestirao sudjelujući kao član delegacije sa ostalim istaknutim mačekovcima iz Srema u "audijenciji" kod zlikovca Pavelića koncem aprila 1941. godine.

Kratko vrijeme nakon ove posjete početkom maja 1941. godine, sazvao je i održao sastanak svih funkcionera bivše organizacije HSS-a u kotaru Šid, na kome je veličao ustaštvo i tvorevinu "NDH" te bio inicijator pismene izjave svih prisutnih o lojalnosti Paveliću i ustaškom terorističkom aparatu, a

ujedno su na njegovu inicijativu na tom sastanku prišli ustaškom pokretu Pavić Adam, Gjurić Ivan, i Djanović⁹⁸ Pero koji su kasnije bili ustaški tabornici, zatim pop Bodanović,⁹⁹ koji je bio pobočnik ustaškog logora u Šidu, a koji su se istakli u vršenju terora nad narodom. Od kolike je važnosti za ustaštvo bila ova prva izjava mačekovih sljedbenika vidi se po tome, što je ustaški dnevnik "Hrvatski narod" od 24.V.1941. godine donio članak pod naslovom: "Hrvatsko seljaštvo uz poglavnika", koja je izjava bila prva od ostalih organizacija u drugim kotarima, te tako podstrekнула organizacije ostalih kotareva da i one pristupe ustaškim vlastima.

Nakon ove izjave optuženi je postao najuticajnija ustaška ličnost i autoritet kod ondašnjih organa državne vlasti, tako da je veliki župan Elter Dr. Jakov¹⁰⁰ smjenjivao i postavljao nove ljude na pojedina mjesta po prijedlogu optuženog Kuveždića, a takove prijedloge stavljao je i ustaškom stožerniku Došenu, kod kojega je često odlazio i davao mu sugestije za rad. Na taj način smjenio je optuženi tabornika i načelnika Petričević Ivana u svom selu. Osim toga optuženi je podnosio izvještaje o stanju u njegovom kotaru ustaškom ministru unutrašnjih poslova Artukoviću, kao i Blažu Lorkoviću u GSU-u.¹⁰¹

U zajednici sa istaknutim mačekovcima i izdajnicima svog naroda Janikom Tortićem i Berković Dr. Josipom, optuženi Kuveždić je bio inicijator poznatog sastanka Mačekovih zastupnika na području t zv. "NDH", koji je održan 10. augusta 1941. godine u Zagrebu, na kojem je uz ostalih oko 80 istaknutih mačekovaca potpisao poznatu izjavu lojalnosti i saradnje sa ustašama, zatim otišao u poklonstvenu deputaciju Paveliću, te poslije toga položio ustašku zakletvu na ruke samog Pavelića. Taj akt ustaška propaganda i štampa naročito je veličala, jer su tim aktom ovi izdajnici ne samo dali odobrenje za izvršenje masovne pokolje ustaških krvoloka, već dali podstrek za daljnje zločine i podržavali zločinačku psihozu ustaškog divljanja. Svrha toga sastanka i javnih manifestacija bila je da se narodne mase prevarnim načinom odvrate od aktivnog učešća u NOB-i, i da se što veći broj ljudi mobiliše za ustaške i druge vojne formacije u cilju podržavanja okupatora i aktivne borbe protiv NOB-i i NOV-i t. j. za kontrarevolucionarnu aktivnost zbog širokih razmjera koja je već zauzela narodna revolucija. Da je optuženi Kuveždić bio jedan od organizatora toga akta proizlazi iz toga, da je nakon "deputacije" prisustvovao uz Tortića i Berkovića "svečanoj sjednici vlade", te nakon toga sa njima doveo Pavelića u t zv. "sabor".

⁹⁸ Idjanović.

⁹⁹ Nismo uspjeli pronaći da je neki rkt. svećenik ovog prezimena ili kako je ranije u optužnici Javnog tužiteljstva za grad Zagreb protiv Ž. Kuveždića navedeno Bogdanović, ili svećenik sličnog prezimena, djelovao u Šidu ili drugdje na području Srijema u vrijeme NDH.

¹⁰⁰ Elicker, dr. Jakob.

¹⁰¹ GUS (Glavi ustaški stan).

Kratko vrijeme nakon položene zakletve pred Pavelićem optuženi je postao još agilniji na uvlačenju ljudi u ustaški teroristički aparat primajući zakletve pojedinaca i cijelih grupa. Tako je na svoje ruke primio ustašku zakletvu župnika Laurovića iz Ilače, zatim od župnika Cvrković Antuna iz Gibarca, a preko kojih je zatim organizirao zakletvu bivših “zaštitara” u svom selu Ilača u mjesnoj crkvi, te bivših odbornika kotarske organizacije HSS za kotar Šid u crkvi “Srca Isusova” u Šidu.

U ljeto 1941. godine u sporazumu sa velikim županom župe “Vuka” Aždajićem održao je u selu Ivanci sastanak na kojem je prijetio Srbima - pravoslavicima da predju na katoličku vjeru, jer će inače biti protjerani u Srbiju, odpremljeni na rad u Njemačku ili u logor. Osim toga kao povjerenik za kolonizaciju za kotar Šid lično je vršio procjenu usjeva i određivao količinu žita koju imaju predati ustaškim vlastima i okupatoru tako da im nije ostalo ni za vlastitu prehranu.

U jesen 1942. godine primio je dužnost predsjednika “Hrvatske seljačke gospodarske zajednice”, centrale u Zagrebu, te je obilazio razna mjesta kao Zlatar, Karlovac, Osijek, Županja, Djakovo, Šid, Vukovar, Sv. Ivan Zelina, i t.d., u kojima je održavao sastanke i zborove, pozivao bivše funkcionere i pristaše HSS-a na saradnju sa ustašama, poslije kojih sastanaka su se aktivizirali neki funkcioneri HSS u ustaškom pokretu.

Propagirajući za ustaštvo optuženi je napisao i u dnevniku “Hrvatski narod” od 10.IV.1942. godine članak pod naslovom “Na okup, na rad za poglavnika Hrvatske”,¹⁰² te među ostalim osudjuje one koji se nisu aktivizirali u ustaškom pokretu.

Saglašavajući se od prvog dana okupacije sa zločinima ustaškog terorističkog aparata optuženi je kao član t zv. Pavelićevog “sabora” od samog formiranja 23.II.1942. godine do ukidanja koncem 1942. godine, izglasao zloglasnu “poslanicu” Pavelića u kojoj se glorificira ustaštvo, fašizam i nacizam i izražava zahvalnost “bogodanim vodjama Benitu Musoliniju i Adolfu Hitleru” za formiranje “NDH”, odobrava pristup trojnom paktu i “rimski ugovor” te uopće cjelokupni rad ustaškog režima.

Prihvatajući i odobravajući mnogobrojne zakonske odredbe kao što su bile: “Zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi, i časti hrvatskog naroda”, prema kojoj je pobijeno preko 30.000 cigana i 60.000 židova, “Zakonska odredba o upućivanju nepoćudnih osoba u koncentracione logore”,¹⁰³ po kojoj su deseci hiljada rodoljuba antifašista Srba i Hrvata, žena, djece i staraca upućeni

¹⁰² Trebalo bi pisati: “Na okup, na rad za Poglavnikovu Hrvatsku!”.

¹⁰³ Trebalo bi pisati: “Zakonska odredba o upućivanju nepoćudnih i pogibeljnih osoba na prisilni boravak u sabirne i radne logore”.

u logore Jasenovac, Stara Gradiška, Lepoglava i t.d., gdje su na svirep način pogubljeni, “Zakonska odredba o odmazdama zbog napada kad se počinitelj ne pronadje”,¹⁰⁴ po kojoj je 100 taoca i nevinih građana povješano ili streljano, “Zakonska odredba o ustrojstvu i djelovanju pokretnih prekih sudova”,¹⁰⁵ koji su bili instrumenat za masovno istrebljenje i uništenje naroda Jugoslavije, optuženi Kuveždić je sankcionisao i legalizirao zločinačko divljanje grobara svog vlastitog naroda, te ekspoziture gestapoa pod nazivom “NDH”.

Optuženi je osim toga bio predsjednik Gospodarskog odbora t zv. “Sabora” i kako takav davao je sugestije za donošenje odredaba naročito po pitanju “otkupa” žita, stoke i ostalih poljoprivrednih proizvoda, na temelju kojih je legalizirana pljačka narodne imovine, da bi se održala okupacija koja hrana nije bila upotrebljavana samo za potrebe pasivnih krajeva, nego i za prehranu pućanstva u gradovima, te za domobransku, ustašku i njemačku vojsku na području “NDH” dok je jedan dio žitarica odlazio i u Njemačku od koje, je t zv. “NDH” imala potraživanja za hranu u iznosima nekoliko milijardi.

Optuženi je kao predsjednik gospodarskog odbora t zv. “sabora” tražio da se otkup žitarica izvrši pod svaku cijenu, a protiv onih koji dobrovoljno ne predaje žitarice da se primjene represivne mjere. Isto takav stav optuženi je zauzimao po pitanju stoke i stočnih proizvoda, te su donjete odluke po kojima su ustaše opljačkali sve do posljednjeg blaga u selu.

Zbog svojih neprocjenjivih usluga za ustaštvo optuženi Kuveždić je u oktobru 1943. godine imenovan po Paveliću “državnim ministrom bez resora”, na kojoj dužnosti ostaje sve do bjega pred J.A. t.j. do konca rata. U tom razdoblju kao “ministar” prisustvuje sjednicama vlade i učestvuje u donošenju odluka i naredaba po kojima je bio još pojačan teror nad narodom kao na pr. “zakonskom odredbom o zaštitnim mjerama zbog čina sabotaže, protiv javnog reda i sigurnosti”,¹⁰⁶ od 30.X.1943. godine, po kojoj je samo u Zagrebu i najbližoj okolini obješena 471 žrtva, a desetine hiljada otpremljenih u koncentracione logore za uništavanje u Jasenovac, Staru Gradišku, Lepoglavu i t.d., ili upućeni u Njemačku na robski rad ili pak na licu mjesta likvidirani. Tako je pored ostalog prisustvovao sjednici vlade, na kojoj je sastavljen poznati “memorandum” koji je zatim upućen anglo-američkim imperijalistima, a u kojem se traži nova imperijalistička okupacija kako bi se u posljednjem času istrgle iz ruku naših naroda krvlju stečene tekovine NOB-e. Za takove “zasluge” Pavelić ga neposredno prije bijega nagradjuje odlikovanjem “redom za zasluge

¹⁰⁴ Trebalo bi pisati: “Zakonska odredba o postupku kod komunističkih napadaja, kad se počinitelj ne pronade”.

¹⁰⁵ Trebalo bi pisati: “Zakonska odredba o pokretnom prijekom sudu”.

¹⁰⁶ Trebalo bi pisati: “Zakonska odredba o zaštitnim mjerama zbog napadaja i čina sabotaže proti javnom redu i sigurnosti”.

reljev sa zvijezdom”,¹⁰⁷ i poklanja mu jedan zlatnik od 500 Kuna, dok prilikom bijega prima od zločinca Mandića kao “putni trošak” 100 dukata opljačkanih od naroda i žrtava ustaškog terora. Tako optuženi ostaje u emigraciji sve do 2.VII.1948. godine¹⁰⁸ kada je kao ratni zločinac izručen našoj zemlji.

Gornjim djelima optuženi je dakle do dana kapitulacije jugoslavenske vlade koristeći svoj uticajni položaj radi održavanja nenarodnog i protudemokratskog poretka i širenja fašističkih ideja izvršio radnje koje su slabile obranbenu snagu zemlje uslijed čega su bili ugroženi mir, nezavisnost i nacionalna sloboda naroda Jugoslavije, te služeći u državnom aparatu pomogao u provodjenju zlostavljanja, nasilja, i progona građana - zatim za vrijeme rata i neprijateljske okupacije bio pokretač, organizator, naredbodavac i pomagač ubistava, osudjivanjem na smrtno kazne, hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja i odvođenja u konc. logore i na prisilni rad stanovništva Jugoslavije, pljačke javne i privatne imovine, - stupio u političku saradnju sa neprijateljem i stavio se u njegovu službu te ga pomogao u sprovođenju terora i prisilnih mjera prema stanovništvu Jugoslavije,

čime je počinio krivična djela i to, ratne zločine iz člana 3a/, čl. 3. t. 3., te krivična djela iz čl. 3. t. 6., Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.

Stoga se po članu 4. od 1. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.¹⁰⁹

O S U D J U J U

[...]

2./ Optuženi Kuveždić Živan: na kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak svih građanskih prava i to biračkog prava, prava na stjecanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima, prava javnog istupanja, prava nošenja počasnog zvanja, ordena i odlikovanja, prava na državnu ili drugu javnu službu, prava na mirovinu i roditeljskog prava te na potpunu konfiskaciju imovine

Oboje optuženih oslobadjaju se plaćanja troškova kriv. postupka.

¹⁰⁷ Trebalo bi pisati: “redom za zasluge velered sa zvijezdom”.

¹⁰⁸ Trebalo bi pisati: 2. VIII. 1948. godine.

¹⁰⁹ Prema čl. 13. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, “Krivična djela iz ovog zakona sude u prvom stepenu okružni sudovi, osim u slučaju za koje su na temelju posebnih propisa nadležni vojni sudovi. [...]” Usp. *Zbirka krivičnih zakona sa komentarom*, 22.

O B R A Z L O Ž E N J E

Javni tužilac optužuje Kovačević Zvonka i Kuveždić Živana za djela navedena u dispozitivu presude.

Oboje optuženih priznali su u činjeničnom pogledu stanje stvari kako je navedeno u dispozitivu presude. Izjavili su da se djelomično osjećaju krivim.

[...]

Optuženi Kuveždić Živan naveo je u svoju odbranu da je doista bio izabran za narodnog zastupnika na izborima od 1935. i 1938. godine, bio prisutan dočeku kneza Pavla u Zagrebu kao predstavnik seljaka, tim povodom odlikovan. Direktive za organiziranje Hrvatske seljačke zaštite dobio je od Mačekovog vodstva te je zaštita imala prvenstveno da održava red i mir u narodu. On je te direktive prenio, sazvao u tu svrhu sastanak kotarske organizacije HSS na kojoj je donešen zaključak da se formira zaštita. Komandante te zaštite birali su zaštitari sami prvenstveno od ljudi koji su ranije služili vojsku. Priznaje da je bio prisutan kada je zaštita razoružala jednog jugoslavenskog podoficira prilikom napadaja Njemačke na Jugoslaviju, ali on se tom prigodom pasivno držao. Inače sama je vojska dobrovoljno u njegovom selu pred općinom polagala oružje. Priznaje da je govorio kako je Njemačka jaka i ne može joj se nitko sa uspjehom oduprijeti, ali navodi da je to govorio dobronamjerno.

Priznaje da je odmah nakon okupacije saznajući za Mačekov proglas da se treba pokoravati novoj vlasti a to je ustaškoj vlasti izjavio lojalnost ustaškom pokretu i to Dr. Lamešić Marku, ali on je to uradio više s toga, što su započela ustaška divljanja, pljačke, paleži, ubistva, što je u ustaški pokret došao sav ološ, pa je on smatrao da će svojim prisustvom u ustaškom pokretu moći spriječiti ta ustaška divljaštva. Priznaje da je u tom cilju bio član delegacije koja je izjavila lojalnost Paveliću koncem aprila 1941. godine. Svoj utjecaj koristio je da smjenjuje ljude koji su po svom držanju i radu nanašali štetu narodu i u tom cilju bio je povezan sa velikim županom Eliter Dr. Jakovom¹¹⁰ i stožernikom Došenom, te je podnosio i izvještaje ustaškom ministru unutarnjih poslova.

U pogledu poznatog sastanka Mačekovih zastupnika od 10.VIII.1941. godine na čelu sa Jankom Tortićem i Dr. Berković Josipom priznaje da je i on uzeo 80 istaknutih Mačekovaca potpisao poznatu izjavu lojalnosti Paveliću, otišao u poklonstvenu deputaciju, postao član t.zv. sabora. Međutim navodi da je on odobrio dotadanji rad Pavelića zato, što je sve bilo primljeno u saboru aklamacijom i što se nitko nije usudio da oponira pa tako nije niti on oponirao.

¹¹⁰ Elicker, dr. Jakob.

U pogledu pokrsta Srba priznaje da je održao sastanak u selu Ivancu,¹¹¹ ali brani se da nije prijetio Srbima da predju na katoličku vjeru, već im je samo kazivao na opasnost koja ih može zateći u koliko ne predju na katoličku vjeru, a pri tome i sam izjavio da kada bi netko od njega tražio da ostavi katoličku vjeru, da to on ne bi uradio. Priznaje da je bio predsjednik hrvatske, seljačke gospodarske zajednice i držao sastanke, ali navodi da su iste imale prvenstveno gospodarski karakter.

Pisao je u novinama o Paveliću kako ga to tereti optužnica.

Bio je predsjednik gospodarskog odbora t. zv. sabora i priznaje da je davao sugestije za donošenje odredaba a to s toga što po njegovom mišljenju tadanja vlast trebala se je da brine za prehranu pučanstva u gradovima, a priznaje da je žito i stoka od tog otkupa išla i u korist ustaške vojske i izvažana u Njemačku. Priznaje da je predlagao depresije¹¹² protiv onih koji ne budu davali žito, a to iz razloga pravičnosti naprama onima koji su takovo žito dali.

Priznaje da ga je Pavelić imenovao državnim ministrom bez resora u oktobru 1943. godine, ali navodi da je on većinom u to vrijeme bio bolestan, prisustvovao je nekim sastancima vlade.

Ostale navode u optužnici i prema optužnici priznaje.

Odbrana optuženog nije se mogla uvažiti.

Iz priznanja optuženog Kuveždić Živana vidi se da je on kao osoba naročitog povjerenja Mačeka i vodstva ondašnje HSS bio kandidiran i izabran u kotaru Šid na izborima 1935. i 1938. godine. Slijepo provodeći direktive Mačeka i vodstva ondašnje HSS optuženi priznaje da je organizirao u svom kotaru Šid hrvatsku seljačku zaštitu.

Izdajnička uloga hrvatske seljačke zaštite kao policijskog odreda za očuvanje lične vlasti Mačeka i izdajničke Hrvatske buržoazije okupljene oko nje ga došla je do izražaja i u kotaru Šid gdje je zaštitu organizirao opt. Kuveždić prema svom priznanju.

Zaštita koja je bila pripremljana na to da zabije nož u ledja jugoslavenskoj vojsci za slučaj napada na Jugoslaviju tu izdajničku ulogu izvršila je i u kotaru Šid.

Optuženi je kao narodni zastupnik nesumljivo imao stanovit autoritet u svom izbornom kotaru.

Koristeći taj svoj autoritet, provodeći u djelo liniju izdajničke politike ondašnjeg vodstva HSS na čelu sa Mačekom, optuženi je prema svom vlastitom

¹¹¹ Ispravno bi bilo: Ivanci.

¹¹² Trebalo bi pisati: represije.

priznanju izjavio: “ja sam tumačio da će sada doći do rata između Njemačke i Jugoslavije, ali da će brzo svršiti, jer će doći do rasipa jugoslavenske vojske, koja je mnogo slabija od njemačke te joj se neće moći¹¹³ odupirati. Da je njemačka vojska vrlo jaka i da je do sada pobijedila već Francusku, i druge zemlje, koje su jače od Jugoslavije. Zatim da će se jugoslavenska vojska brzo raspasti i radi toga što se Hrvati koji se nalaze u njoj neće bojati¹¹⁴ jer su nezadovoljni. Također sam im savjetovao da se ne odazivaju u bivšu jugoslavensku vojsku ukoliko budu pozvani. Ovaj moj savjet je utjecao na ljude, te sam uspio da pošlje puča u vezi sa mojim nagovaranjem nije nitko iz mog sela otišao na poziv u vojsku”.¹¹⁵ /strana 260 spisa/.

Gornja izjava optuženog jasna je slika petokolonaškog i izdajničkog rada optuženog koji je vrlo dobro znao da njemačko-talijanski imperijalizam stalno u toku historije posizao je za područjima na kojima su nastanjeni naši narodi, i da baš svu težinu takovih imperijalističkih težnji osjećao je seljak.

Iako je imao iskustvo iz drugog svjetskog rata gdje je vidio kako je njemački imperijalizam uništio niz država, kako se je svom snagom i bijesom bacio baš na slavenske narode i države Poljsku i Češku, gdje je provodio politiku biološkog istrebljenja naroda, optuženi svojom propagandom stvarao je malodušnost kod naroda, izazivao takova raspoloženja koja su bila na štetu slobode i nacionalne nezavisnosti naših naroda.

Zaštita koju je on organizirao u svom kotaru, kao što je to i drugdje bio slučaj prigodom napada Njemačke na Jugoslaviju razoružavala je jugoslavensku vojsku. Upravo je neozbiljno prikazivanje i opravdavanje optuženog kako je jugoslavenska vojska dobrovoljno predavala oružje, a da na to nije bila prinudjavana jer je notorna činjenica, da je zaštita upotrebljavala silu da razoruža odrede jugoslavenske vojske, kako je to bio slučaj i sa pomenutim podoficijom, čijem razoružavanju po zaštiti je optužen bio lično prisutan.

Optuženi je o ulozi zaštite u tim danima izjavio slijedeće: “Po mom mišljenju uloga¹¹⁶ zaštite njemcima prilikom okupacije Jugoslavije bila je velika, jer je zaštita razoružavajući bivšu jugoslavensku vojsku omogućila Njemcima brže prodiranje u Jugoslaviju, a također spasila mnogo života njemačkih voj-

¹¹³ Između riječi *moći* i *odupirati* nedostaje riječ: dugo.

¹¹⁴ Ispravno bi bilo: boriti.

¹¹⁵ Usp. Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku, dana 2. listopada 1948. godine.

¹¹⁶ Prema Kuveždićevu iskaz UDB-i za Hrvatsku, od 20. listopada 1948., navedenom i u Optužnici Javnog tužiteljstva za grad Zagreb protiv Ž. Kuveždića, od 21. ožujka 1949., bilo bi ispravno: usluga.

nika. Pored toga zaštita je na mnogim mjestima zamenila njemačke vojnike u održavanju reda te su Njemci mogli svoju vojsku upotrebiti i za druge svrhe. Poznato mi je da su djelovi zaštite iz Hrvatske odlazili i u Bosnu radi razoružavanja jugoslavenske vojske i održavanja reda”.¹¹⁷ /strana 270 spisa t.b. spisa/

Sve gornje pokazuje, da je optuženom bila jasna svrha koja se ima postići sa zaštitom, da je u tom cilju i organizirao zaštitu u svom kotaru, i da je ta zaštita ispunila one zadatke koje joj je stavilo izdajničko vodstvo HSS sa Mačekom na čelu.

Neozbiljan je navod optuženog Kuveždić Živana, da je on u cilju zaštite naroda od ustaškog divljanja prišao ustaškom pokretu¹¹⁸ i izjavio lojalnost ustaši Lamešić Dr. Marku, a kasnije koncem aprila 1941. godine bio i u audijenciji kod Pavelića.

Ustaše su doista od prvoga dana zauzimanja vlasti zaslugom baš izdajničke politike Mačeka i njegove direktive, vršili najteže zločine nad našim narodom. To nisu prestali činiti ni u toku aprila mjeseca 1941. godine, do dana polaska u audijenciju Kuveždić Živana kod Pavelića, pa ipak je opt. Kuveždić pošao u audijenciju.

Sva ta divljanja i zvjerstva osjetio je u glavnom u Sremu baš seljak. Dokazom zato bila su popaljena sela, masovna ubijanja pa i nakon svega ovoga optuženi i u kolovozu 1941. godine na čelu sa Jankom Tortićem i Dr. Berković Josipom polazi uz 80 drugih istaknutih Mačekovaca u poklonstvenu deputaciju Paveliću, i to u vrijeme kada se je naš narod, naša radnička klasa uz ogromnu podršku seljaštva digla na oružje protiv okupatora i njegovih domaćih izdajnika, pokazujući time svu bezsmislenost tvrdnji optuženog o bezuspješnom otporu njemačkoj oružanoj snazi.

Mora se svakako imati u vidu činjenica, kakovu je sve važnost dala ustaška propaganda ovom aktu 80 istaknutih Mačekovaca koji su prišli ustaškom pokretu. Ovakav akt pomenutih medju kojima se je nalazio i optuženi bio je za ustaše od velike važnosti, jer isti nisu imali nikakovu podršku u narodu, narod se je u to vrijeme u velike digao na oružje, pa je izjava lojalnosti 80

¹¹⁷ Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku. Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 20.X.1948. godine.

¹¹⁸ Na saslušanju u UDB-i za Hrvatsku Kuveždić je izjavio: “Ja nisam pristupio ustaškim vlastima i ušao u t.zv. ‘hrvatski sabor’ da [nečitko] ustaške vlasti, nego sam pristupio zato da spriječim progone i teror koje je vršila ustaška vlast nad narodom.” Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u prostorijama zatvorskim UDB-e za Hrvatsku, dana 6.X.1948. godine.

istaknutih Mačekovaca bila od naročitog propagandnog značaja, a s druge strane podstrek ustašama da nastave u svojoj politici zločina prema našim narodima koje je zločine u velikoj mjeri uz radničku klasu na svojim ledjima osjetio baš seljak.

Sve ovo pokazuje, da nije tačan navod optuženog Kuveždića da bi on bio prešao ustaškom pokretu da spriječi zločine. Ovakav navod je neozbiljan i smješan u toliko prije, što je nesumljivo opt. Kuveždić bio svjestan, da politika zločina biološkog istrebljivanja naših naroda nalazi se u planu neprijatelja naše zemlje i njegovih domaćih slugu, kako bi ovakovim zločinima onemogućili za uvijek uspostavu bratske zajednice naših naroda.

Medjutim iz činjenice da je opt. Kuveždić aktivirao se u ustaškom pokretu kako i sam priznaje, primao zakletve pojedinaca i čitavih grupa, raznih popova koji su ustaše zaklinjali u crkvama, najbolji je dokaz tome, da je pristup Kuveždića na liniju ustaštva odgovarao njegovim političkim pogledima, koji su dolazili do izražaja i prije okupacije, i u vrijeme napada njemačke na Jugoslaviju.

Da je opt. Kuveždić provodio politiku uništenja Srba u granicama i mogućnostima njegovim, vidi se iz činjenice koju sam priznaje da je u sporazumu sa velikim županom župe Vuka "Aždajićem" [sic!] u selu Ivancu¹¹⁹ nagovarao Srbe da predju na katoličku vjeru. Smješan je navod optuženog da je to činio u interesu Srba, jer nikakova pokrštavanja nisu spriječili ustaše u konačnom klanju ne samo srpskog življa već i hrvatskog bilo seljaka ili radnika. Ovo dokazuje, da je opt. Kuveždić u svim pravcima ustaške djelatnosti bio aktivan i doprinio ostvarenju političkih ciljeva ustaša, koliko je to bilo u njegovoj mogućnosti.

Iz činjenice da je kao povjerenik za kolonizaciju vršio procjenu usjeva i bio u pomenutoj komisiji koja je određivala količinu žita koja se ima predati ustaškim vlastima proizlazi, da je optuženi provodio dosljednu politiku ustaša uperenu i na kolonizirane Srbe, koje je trebalo učiniti beskućnicima opljačkavši njihovu imovinu.

Optuženi je prema svom priznanju u jesen 1942. godine primio dužnost predsjednika hrvatske seljačke gospodarske zajednice centrale u Zagrebu. Iz ovog vidi se koliko su važnost ličnosti optuženog podavale ustaše, a da je optuženi i na ovom položaju propagirao ustaške političke nadzore sluganskog odnosa prema okupatoru, proizlazi iz njegovog priznanja, da je održao kao predsjednik pomenute zajednice bezbrojne sastanke, kako je to navedeno pitanje u dispozitivu koje su skupštine imale pored gospodarskog i politički karakter.¹²⁰ /str. 269 spisa, t.b./.

¹¹⁹ Ispravno bi bilo: Ivanci.

¹²⁰ Usp. Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku, od 20. listopada 1948., naveden i u optužnici Javnog tužiteljstva za grad Zagreb protiv Ž. Kuveždića, od 21. ožujka 1949.

Politički karakter ovih skupština optuženi vidi u tome, što se je na njima popularizirao ustaški pokret¹²¹ /strana 269 spisa t.b./.

O rezultatima ovakovih sastanaka optuženi doslovce izjavljuje: “poslije ovih sastanaka znam da su se aktivizirali neki funkcioneri bivše organizacije HSS u ustaškom pokretu i izjasnili se za izjavu koju je jedan dio funkcionera HSS dao Paveliću pod vodstvom Tortića, a koju sam ja medju prvima potpisao i koja je bila objavljena u Hrvatskom Narodu”.

Optuženi je aktivan i u novinama. Piše članak prema svom vlastitom priznanju u dnevniku “Hrvatski Narod” od 10.IV.1942. pod naslovom “Na okup, na rad, za poglavnika Hrvatske”.¹²²

Vidi se dakle, da optuženi nije pristupio ustaškom pokretu zato da spašava narod kako to on kaže u svojoj odbrani, već da je bio osoba naročito povjerenja, vrlo aktivan u propagiranju ustaštva u našoj zemlji.

Sve to dolazi do izražaja i u činjenici, koju optuženi priznaje, a naime da je kao član sabora izglasao poslanicu Pavelića kojom se odobrava dotadnji rad Pavelića, koji rad je bio obilježen bezbrojnim zločinima. Sabor je izglasao niz zakonskih odredbi, medju kojima: “Zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda”, “Zakonska odredba o odmazdama, zbog napada da se počinitelj ne pronađe”,¹²³ “Zakonska odredba o ustrojstvu i djelovanju pokretnih prijekih sudova”.¹²⁴

Sve pomenute Zakonske odredbe trebale su ozakoniti masovna ubijanja hiljade Cigana i Židova masovna klanja naših rodoljuba u koncentracionim logorima, ubijanje na stotine talaca i nevinih gradjana sudjenje bezbrojnim rodoljubima naše zemlje.

Na ovaj način optuženi Kuveždić je kao član sabora glasajući za pomenute zakonske odredbe odgovoran za njihovo donošenje i za sve zločine koji su na temelju pomenutih zakonskih odredba ustaške vlasti kao niži izvršni organi počinili.

Neprijateljski odnos optuženog Kuveždića prema seljaštvu dolazi do izražaja baš u činjenici što je on prema vlastitom priznanju kao predsjednik Gospodarskog odbora t. zv. sabora davao sugestije za donošenje raznih odredaba po pitanju na otkupu žita, stoke i ostalih poljoprivrednih proizvoda. Optuženi doslovce izjavljuje: “moje lično mišljenje po pitanju otkupa bilo je da se ot-

¹²¹ Isto.

¹²² Trebalo bi pisati: “Na okup, na rad za Poglavnikovu Hrvatsku!”.

¹²³ Trebalo bi pisati: “Zakonska odredba o postupku kod komunističkih napadaja, kad se počinitelj ne pronađe”.

¹²⁴ Trebalo bi pisati: “Zakonska odredba o pokretnom prijekom sudu”.

kup žitarica izvrši pod svaku cijenu, a protiv onih koji dobrovoljno ne predaju žitarice da se primjene represivne mjere, jer bi na taj način država imala dvije koristi i to, prvo, dobila bi žito, a drugo zadovoljila bi one koji su dobrovoljno predali”.¹²⁵ /strana 266.c. 267.a/ spisa.

Gornje mišljenje optuženog po pitanju otkupa jasno pokazuje dubok i izdajnički stav optuženog Kuveždića u odnosu na naše rodoljubivo seljaštvo, koje je svim mogućim sredstvima nastojalo onemogućiti okupatora i njegove domaće slugu, da se domognu našeg žita i stoke.

Da je optuženi bio svjestan da vrši izdajničku ulogu i u ovoj stvari dolazi do izražaja u njegovim riječima gdje izjavljuje: “ova hrana, koju je ustaška vlast otkupljivala, nije bila upotrebljavana samo za prehranu pasivnih krajeva, nego i za prehranu pučanstva u gradovima te za domobransku i ustašku i njemačku vojsku koja je bila na području ‘NDH’ a također je jedan dio žitarica odlazio i u Njemačku, jer mi je poznato da je ‘NDH’ imala potraživanja od njemačke za hranu, a kolika su ta potraživanja ja ne znam, samo se sjećam da se radi o milijardama.”¹²⁶

Nije čudo da je dakle Pavelić u oktobru 1943. godine, kako to optuženi Kuveždić i sam priznaje imenovao ga “državnim ministrom bez resora”, na kojoj dužnosti je ostao sve do bijega pred J.A. t.j. do konca rata.

Priznao je da je prisustvovao pojedinim sjednicama vlade.

Kao takav odgovoran je i za donošenje “Zakonske odredbe o zaštitnim mjerama zbog čina sabotaže protiv javnog reda i sigurnosti”¹²⁷ od 30.X.1943. godine, po kojoj je u samom Zagrebu i najbližoj okolici obješeno 471 žrtva, a desetine hiljada otpremljenih u koncentracione logore.

Ustaška vlada je inicijator i organizator sviju zločina koje je ta organizirana banda izvršila donošenjem raznih zakonskih odredaba po kojima su desetine hiljada naših rodoljuba izgubili svoj život, a što je bilo u zločinačkom planu pomenute vlade.

Optužni kao član vlade tog vrhovnog izvršnog organa odgovoran je za sva djela koja su podređeni organi pomenute vlade izvršili.

Optuženi je odgovoran i za pokušaj koji je ustaška vlada prije svoga bijega izvršila sastavljanjem poznatog “memoranduma” koji je bio upućen

¹²⁵ Kuveždićev iskaz UDB-i za Hrvatsku. Usp. DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49. ili HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1. Nastavak zapisnika o saslušanju KUIVEŽDIĆ ŽIVANA, kao okrivljenika, sastavljen u zatvorskim prostorijama UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu, dana 9.X.1948. godine.

¹²⁶ Isto.

¹²⁷ Trebalo bi pisati: “Zakonska odredba o zaštitnim mjerama zbog napadaja i čina sabotaže proti javnom redu i sigurnosti”.

anglo-američkim imperijalistima. Optuženi Kuveždić je aktivno učestvovao u sastavljanju pomenutog memoranduma dapače i stavio prigovor prigodom sastavljanja koji je bio uvažen.

Izdajnička uloga optuženog Kuveždića i ovdje dolazi do izražaja u činjenici što iako je bio svjestan, da je naš narod na temelju narodne revolucije ne samo oslobodio svoju zemlju već izbacio izdajničku buržoaziju sa vlasti ovim "memorandumom" uz ostale pokušao ponovno naše narode baciti u robstvo anglo-američkih imperijalista, zamijeniti jednog gospodara sa drugim.

Pred oslobodjenje i prilikom bijega optuženi prima odlikovanje od Pavelića kako je to navedeno u dispozitivu presude, jedan zlatnik od 500 Kuna, a od predsjednika ustaške vlade Nikole Mandića 100 zlatnika i 2.000.- švicarskih franaka kako to optuženi Kuveždić sam priznaje.¹²⁸

Da su ovi zlatnici opljačkani od naših naroda toga je svjestan i sam Kuveždić kako je to na raspravi i izjavio. Konačno priznao je da su ovi zlatnici došli u ruke jednog popa koji ih je pohranio u zavodu sv. Jeronima u Rimu.¹²⁹

Prigovor optuženog da je on bio osuđen po sudskom divizijskom vijeću V. Divizije od 10.XII.1944. na imovinsku kaznu što je bio ministar nije se mogao uvažiti.

Iz dispozitiva pomenute presude /strana 351 spisa/ doslovce stoji u pomenutoj presudi navedeno: "ova imovinska kazna ne isključuje i mogućnost da pomenuti neće odgovarati ponovno pred ovim sudskim vijećem, ako se ustanovi da je i ratni zločinac".¹³⁰

Iz svega izloženog slijedi, da je pomenuta presuda imala u vidu samo čin pristupanja optuženog ustaškom pokretu, a ne i njegovo djelovanje unutar

¹²⁸ Prema iskazu Ž. Kuveždića UDB-i za Hrvatsku, iz kolovoza/rujna 1948. naslovljenom "Moj opis i moja izjava", 5. svibnja 1945. "U oči polaska na večernjoj sjednici [Vlade NDH] predsjednik vlade [Nikola Mandić] dijeli svakom ministru 2000 švicarskih franaka /slovom dvije hiljade/ i stotinu napoleondora." Usp. V. Geiger, S. Leček, "Živan Kuveždić – ministar na saslušanju (Iskaz Živana Kuveždića UDB-i za NR Hrvatsku u rujnu 1948. o boravku u zarobljeničkim logorima i zatvorima u Italiji i Njemačkoj, od svibnja 1945. do kolovoza 1948.)", 35.

¹²⁹ Prema iskazu Ž. Kuveždića UDB-i za Hrvatsku, iz kolovoza/rujna 1948. naslovljenom "Moj opis i moja izjava", zlatnike je predao nekom svećeniku Marijanoviću, da ih pohrani u Rimu u zavodu sv. Jeronima. Usp. V. Geiger, S. Leček, "Živan Kuveždić – ministar na saslušanju (Iskaz Živana Kuveždića UDB-i za NR Hrvatsku u rujnu 1948. o boravku u zarobljeničkim logorima i zatvorima u Italiji i Njemačkoj, od svibnja 1945. do kolovoza 1948.)", 35-36.

¹³⁰ Presuda Kuveždiću od 10. prosinca 1944. nije pronađena. Potvrdu da je Živan Kuveždić od Ratnog vojnog suda proglašen "narodnim neprijateljem" i da je donesena odluka o konfiskaciji određene njegove pokretne imovine izdala je Intendantura Štaba V. divizije NOV i PO Jugoslavije, u Ilači 11. prosinca 1944. (Potvrda u posjedu Živana Baličevića iz Ilače, unuka Ž. Kuveždića).

ustaškog pokreta koje je djelovanje predmetom presude ovoga suda, a koje je pored ostalog kvalificirano i kao ratni zločin.

Prema tome ne može se uzeti prigovor optuženog onamo, da je on za djela koja su predmetom presude ovoga suda već bio sudjen, te je stoga u tom pravcu odbacio njegov prigovor.

Rezimirajući djela kod optuženog sud je ustanovio, da je isti do dana kapitulacije jugoslavenske vlade koristeći svoj uticajni položaj radi održavanja nenarodnog i protudemokratskog poretka i širenja fašističkih ideja izvršio radnje koje su slabile obrambenu snagu zemlje uslijed čega su bili ugroženi mir, nezavisnost i nacionalna sloboda naroda Jugoslavije, te služeći u državnom aparatu pomogao u provodjenju zlostavljanja, nasilja i progona gradjana, zatim za vrijeme rata i neprijateljske okupacije bio pokretač, organizator, naredbodavac i pomagač ubistava, osudjivanja na smrtne kazne, hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja i odvođenja u koncentracione logore i na prisilni rad stanovništva Jugoslavije, pljačke javne i privatne imovine, te stupio u političku saradnju sa neprijateljem i stavio se u njegovu službu te ga pomogao u provodjenju terora i prisilnih mjera prema stanovništvu Jugoslavije, čime je izvršio krivična djela navedena u dispozitivu presude.

U ocjeni gornjeg ni od kakovog uticaja za sud nisu navodi optuženog da je on pojedincima učinio stanovite usluge koju činjenicu dozvoljava kao istinitu i sam tužilac već je od uticaja činjenica opće djelovanje i rad optuženog.

Pri odmjeravanju kazne sud je uzeo u olakšicu optuženomu priznanje i dosadašnju neporočnost, a u težicu okolnost da je krivično djelovanje optuženog ugrozilo interese države, da je bilo kao posljedica zločinačkog udruživanja optuženog sa ustaškim pokretom, okolnost da je djelovanje optuženog imalo strahovite posljedice po naš narod, pa uslijed svega toga sud smatra da je kazna koju je izrekao opravdana jer odgovara stepenu društvene opasnosti djela i počinitelja.

Sud je optuženom izrekao kaznu za djelo iz čl. 3. Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države¹³¹ od 5 godina lišenja slobode sa pris. radom i 2 god. gubitka biračkog prava, za djelo iz čl. 3. t. 4. istog zakona¹³² kaznu smrti streljanjem, trajan gubitak svih gradja. prava i potpunu konf. imovine,¹³³ za djelo

¹³¹ Usp. *Zbirka krivičnih zakona sa komentarom*, 10-15.

¹³² Zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, čl. 3. toč. 4: "Tko u vrijeme rata organizira ili skuplja druge da stupe ili sam stupi u naoružane vojničke ili policijske formacije sastavljene od jugoslavenskih državljana u svrhu pomaganja neprijatelja ili zajedničke borbe s njim protiv svoje domovine, ili u tu svrhu primi od neprijatelja ili druge strane sile oružje, ili se pokorava njihovim naredbama." Usp. *Zbirka krivičnih zakona sa komentarom*, 11.

¹³³ Kotarski sud Vinkovci donio je 7. lipnja 1949. na temelju pravomoćne presude Okružnog suda u Zagrebu rješenje o potpunoj konfiskaciji imovine Živana Kuveždića u Ilači (III-a-

iz čl. 3. t. 6. istog zakona kaznu od 10 godina lišenja slob. sa pris. radom i 3 godine gubitka bir. prava, te mu je izrečena u smislu člana 66 od. 1. K.z.¹³⁴ jedna kazna kao u dispozitivu.

Obzirom na potpunu konfiskaciju imovine sud je oslobodio optužene od dužnosti snaranja troškova krivičnog postupka

SMRT FAŠIZMU SLOBODA NARODU

OKRUŽNI SUD ZA GRAD ZAGREB

U Zagrebu, dne 27.III.1949.

Zapisničar:

/MATEJKA MELITA/

Matejka Melita [v.r.]

Predsjednik vijeća:

/RUDAN MARIO/

Rudan Mario [v.r.]

NA ZNANJE: Protiv ove presude dopuštena je žalba na Vrhovni sud N.R. Hrvatske u roku od 8 dana od dana izricanja i objavljivanja preko ovog suda.

Izvornik, strojopis

DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49.

Prijepis, strojopis

HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 010.8.

I-154/49.). (Rješenje u posjedu Živana Baličevića iz Ilače, unuka Ž. Kuveždića).

¹³⁴ Prema čl. 66. (1) Krivičnog zakonika, "Ako se u delu učinioca stiču obeležja više krivičnih dela ili ako učinilac izvrši više krivičnih dela po kojima nije doneta presuda, sud će utvrditi prethodno kaznu za svako krivično delo i izreći jednu kaznu koja se sastoji u povišenju najteže utvrđene kazne". Usp. *Krivični zakonik Opšti deo*, 23.

*

Presuda Vrhovnog suda NR Hrvatske Zvonku Kovačeviću¹³⁵ i Živanu Kuveždiću, od 30. travnja 1949.

Broj Kž.251/1949-3

P R E S U D A
U I M E N A R O D A !

Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske u Zagrebu u vijeću sastavljenom od sudaca Vrhovnog suda Belčić Mladena kao predsjednika vijeća, te Krovinović Valentina i Cerinec¹³⁶ dr. Antuna kao članova vijeća i sudskog pravnik Vrhovnog suda Floršić dr. Eduarda kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv Kovačević Zvonimira i dr. zbog krivičnog djela iz čl. 3. toč. 3, 4 i 6 i čl. 3.a/ Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, rješavajući žalbu opt. Kovačević Zvonimira i Kuveždić Živana protiv presude Okružnog suda za grad Zagreb u Zagrebu od 27.III.1949 broj K.60/1949 u sjednici održanoj dana 30.IV.1949 saslušavši zastupnika Javnog tužništva N.R. Hrvatske Cerin Karla

p r e s u d i o j e :

Žalba opt. Kovačević Zvonimira i opt. Kuveždić Živana se odbija kao neopravdana i potvrđuje presuda suda prvog stepena.

O B R A Z L O Ž E N J E :

Okružni sud za grad Zagreb presudom od 27.III.1949 broj K. 60/49 proglasio je krivim i to:

[...]

¹³⁵ Ispušteno, uz oznaku [...].

¹³⁶ Čerinec.

II. opt. Kuveždić Živan, što je do dana kapitulacije jugoslavenske vlade koristeći svoj uticajni položaj radi održavanja nenarodnog i protudemokratskog poretka i širenja fašističkih ideja izvršio radnje, koje su slabile obrambenu snagu zemlje uslijed čega su bili ugroženi mir, nezavisnost i nacionalna sloboda naroda Jugoslavije, te služeći u državnom aparatu pomogao u provođenju zlostavljanja, nasilja i progona građana, zatim za vrijeme rata i neprijateljske okupacije bio pokretač, organizator, naredbodavac i pomagač ubistava, osuđivanja na smrtne kazne, hapšenja, mučenja, prisilnog iseljavanja i odvođenja u koncentracione logore i na prisilan rad stanovništva Jugoslavije, pljačke javne i privatne imovine, te stupio u političku saradnju sa neprijateljem i stavio se u njegovu službu te ga pomogao u provođenju terora i prisilnih mjera prema stanovništvu Jugoslavije i time počinio kriv. djela i to ratne zločine iz čl. 3a/ i 3 toč. 3 te kriv. djela iz čl. 3. toč. 6. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države.

Zbog toga su obojica optuženih presudjeni na kaznu smrti streljanjem na trajan gubitak svih građanskih prava iz čl. 37 k.z.¹³⁷ te na potpunu konfiskaciju imovine.

Protiv presude optuženi su uložili žalbu zbog odluke suda o kazni.

[...]

II. opt. Kuveždić Živan u svojoj žalbi ističe, da je prvostepeni sud nepravilno uvažio kao otežavajuću okolnost, da je njegovo djelovanje ugrozilo interes države i što je kao olakšavajuće uvažio samo priznanje i neporočnost i ako je trebao imati u vidu, da je njegova djelatnost kao člana vlade bila manjeg opsega s razloga, što nije imao vlastitog resora i što je izvjesno vrijeme poboljšavao. Odgovornost za rad u "zaštiti" smatra da je takodjer umanjena, jer da je to djelovanje prostorno bilo ograničeno samo na kotar Šid. Kao i tokom postupka tako i u žalbi opravdava pristupanje ustaškom pokretu time da je na taj način htio stati na put ustaškim zločinima. Konačno navadja u žalbi izvjestan broj lica, kojima je obzirom na svoj položaj, izradio puštanje iz zatvora odnosno logora.

Iz tih razloga smatra da mu je po prvom sudu odmjereni kazna prestroga, pa predlaže, da mu se kazna smrti zamijeni vremenitom kaznom.

¹³⁷ Krivični zakonik, čl. 37: "Kazna gubitka građanskih prava sastoji se u gubitku svih ili pojedinih sledećih prava: a) biračkog prava; b) prava na sticanje i vršenje funkcija u društvenim organizacijama i udruženjima; v) pravo javnog istupanja; g) prava nošenja počasnog zvanja, ordena i odlikovanja; d) pravo na državnu ili drugu javnu službu; ć) pravo na penziju; e) roditeljska prava." Usp. *Krivični zakonik Opšti deo*, 13-14.

Žalbe nisu opravdane.

[...]

U žalbi opt. Kuveždić Živana istaknuti razlozi niukoliko ne umanjuju stepen društvene opasnosti djela i počinioca, jer je tokom postupka utvrđeno da je opt. Kuveždić Živan aktivno učestvovao u izdajničkoj ulozi HSS-a i “zaštite” kao njenog policijskog odreda i da je kao seljak uživao veliki autoritet u svom izbornom kotaru. Koristeći takav svoj autoritet pripremao je seljake na pretstojeću kapitulaciju bivše Jugoslavije. Imajući u vidu ove činjenice, jasno je da opt. Kuveždić nije pristupio ustašama radi zaštite naroda od ustaških zločina, nego naprotiv omogućio je, sa ostalim izdajnicima našeg naroda, osnivanje tkzv. NDH i provadjanje onih zločina, koji su izvršeni za vrijeme te NDH. U prilog gornjem utvrđenju ide i činjenica, da opt. Kuveždić već od maja mjeseca 1941 učestvuje u pomaganju ustaških zločinaca tvrdeći na sastanku Kotarske organizacije, da su se uspostavom tkzv. NDH, ostvarile težnje hrvatskog naroda te da je potrebno, da rukovodioci stranke kao i članstvo podupre ustašku vlast. Opt. Kuveždić nije odstupio za cijelo vrijeme okupacije od tog političkog stava.

Ulazak u ustašku organizaciju i Pavelićev sabor i vladu pokušava optuženi opravdati tvrdnjom, da je to učinio zbog toga, kako bi kao takav imao mogućnosti sprečiti vršenje zločina, koja su vršena nad narodom od strane ustaša. Tome nasuprot, optuženi kao član Pavelićeva sabora i vlade učestvuje u donišanju ustaških zakona, koji su bili osnovica za provadjanje ustaških zločina. Kao primjer izdajničke uloge opt. Kuveždić Živana može da posluži “rimski ugovor” sklopljen sa fašističkom Italijom, koji je optuženi kao član sabora odobrio, a kojim je Italiji pripala čitava obala, osim jednog malog izlaza na more, sa cjelokupnim hrvatskim življem tog područja.

Konačno, da bi ostao dosljedan svom zločinačkom radu protiv svog naroda opt. Kuveždić za vrijeme svog boravka u logorima u emigraciji i nakon oslobodjenja u svojim pjesmama podstrekava na borbu u šumama i ponovnu uspostavu Pavelićeve tkzv. NDH, što takodjer može poslužiti kao dokazom da je u ustaštvo pristupio svijesno kao njen iskreni i odani pobornik.

Kada se dakle ima u vidu takova zločinačka djelatnost opt. Kuveždić Živana, teške posljedice, koje su uslijed njegovog djelovanja, kao visokog ustaškog funkcionera, nastupile za naše narode i konačno njegovo djelovanje poslije oslobodjenja u emigraciji, društvena opasnost počinjenih djela kao i samog učinioca ukazuje na najveći stepen te opasnosti tako da nikakova vremena kazna ne bi postigla svoju svrhu, stoga je valjalo žalbu i opt. Kuveždića Živana kao neopravdanu odbiti.

U Zagrebu, dne 30.IV.1949.

Zapisničar:
Dr. Eduard Floršić [v.r.]
/ Dr. Floršić Eduard /

M.P. ¹³⁸

Predsjednik vijeća:
Mladen Belčić [v.r.]
/ *Belčić Mladen* /

Izvornik, strojopis

DAZG, Okružni sud za grad Zagreb, K-60/49.

HDA, Zagreb, SDS RSUP SRH, 013.1.

¹³⁸ Okrugli pečat: Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske (u sredini grb FNR Jugoslavije).

Likovni prilozi

1. Živan Kuveždić

2. Živan Kuveždić govori na proslavi hrvatske himne u Moroviću, 14. lipnja 1936.

HRVATSKO SELJAŠTVO UZ POGLAVNIKA

IZJAVA B. NAR. ZASTUPNIKA ŽIVANA KUVEŽDIĆA I ORGANIZACIJA B. HSS ŠIŠKOG KOTARA

Sid, 23. svibnja. Ugledni hrvatski narodni borac Živan Kuveždić, seljak iz Ilače i bivši narodni zastupnik b. HSS, s predsjednikom kotarske organizacije b. HSS za šiški kotar Ivanom Đurićem, te s drugim funkcionarima i prvcima b. HSS ovoga kotara uputili su cijeloj hrvatskoj javnosti ovu izjavu:

Podpisani predstavnici kotarske kao i općinskih organizacija bivše Hrvatske seljačke stranke u kotaru Šiškom i to: Živan Kuveždić bivši narodni zastupnik, Ivan Gjurić predsjednik kotarske organizacije bivše HSS, Hinko Piusy bivši kotarski tajnik, te predsjednici bivših općinskih organizacija HSS, Adam Pavić iz Adasheva, Manojla Kuveždić iz Ilače, Petar Matošević iz Male Vauče, Marin Stimatec iz Babske-Novaka, Gjuro Rostaš predstavnik Rušina, Pavao Gvozdanović iz Berkasova, Lepiš Marko i Živan Filipović iz Strošimca, Marko Nikolić iz Gibarca, Petar Kirin iz Batrova, Luka Stipičić i Ivan Matičić iz Lipovca, Franjo Pejakić i Mijo Kovačević iz Morovića, Pavao Idjanović iz Tovarnika, Andrija Dikičić iz Janjene i Dr. Petar Kaveždić iz Sida

jednoglasno pozdravljaju osnutak Nezavisne Države Hrvatske, te izjavljaju svoju punu vjernost

istoj i zahvaljuju svima onima, koji su za osnutak ove vjekovne težnje cijeloga hrvatskoga naroda ulagali napore kako u Domovini tako i izvan domovine.

Predstavnici organizacija bivše Hrvatske seljačke stranke pozdravljaju Poglavnika Dr. Antu Pavelića kao i sve predstavnike hrvatske narodne vlasti, zahvaljujući svima trudbenicima za oslobođenje naše domovine.

U Sidu, dne 10. svibnja 1941. god.

ZA DOM SPREMNI:

Živan Kuveždić v. r. — Ivan Gjurić v. r. — Hinko Piusy v. r. — Adam Pavić v. r. — Manojla Kuveždić v. r. — Ivan Matičić v. r. — Marin Stimatec v. r. — Mijo Kovačević v. r. — Gjuro Rostaš v. r. — Marko Nikolić v. r. — Franjo Pejakić v. r. — Živan Filipović v. r. — Marko Lepiš v. r. — Petar Kirin v. r. — Luka Stipičić v. r. — Andrija Dikičić v. r. — Pavao Gvozdanović v. r. — Dr. Petar Kaveždić v. r. — Petar Matošević v. r. — Pavla Idjanović v. r. i Eugen Zuhorjanski v. r.

3. Hrvatski narod, god. III, br. 101 (Zagreb, 24. svibnja 1941.)

4. Živan Kuveždić (u sredini) u šetnji Zagrebom, u vrijeme NDH

5. Živan Kuveždić kao ministar u Vladi NDH

Summary

VERDICT AGAINST ŽIVAN KUVEŽDIĆ, MINISTER OF STATE OF THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA, IN 1949

In spite of the Second World War being one of the most explored topics of the 20th century, in historiography only recently has developed a critical approach to the investigation of court proceedings concerning persons convicted of war crimes. With no intention to relativise in a “revisionist way” or to reduce the liability of Nazism and fascism (indeed, the majority of sentences proved to be well justified) historians have realized that the great differences in the way of conducting legal proceedings and of delivering verdicts can be explained only if they are considered as part of long-lasting political processes (such as pre-war conflicts). Furthermore, settling scores with fascism proved to be extremely ruthless in countries having experienced an anti-fascist war and a socialist revolution, as in Croatia/Yugoslavia. Here, collaboration with the occupier, too comprehensive in its definition, became an exceptional instrument for the elimination of class and ideological/political enemies. As data on court proceedings against “enemies of the people” are deficient and as there is no thorough study of the legal principles and proceedings the courts-martial acted on, every new insight on how the new state passed sentence on the war guilt of those belonging to the government of the Independent State of Croatia is valuable. One of the defendants, sentenced and executed, was Živan Kuveždić, minister without portfolio in the NDH (Independent State of Croatia) government. A pre-war representative of the Croatian Peasant Party of Srijem, during the war he joined the Ustasha regime and suffered the consequences. There is no doubt that with his credibility as eminent representative of the leading Croatian party, he played a certain role, even getting certain duties (the latest one, being a minister); however, allowing for all this, it becomes clear that they were only formal. Hence, it appears to be an appropriate case for the comprehension of the complexity of motives and types of collaboration (even of resistance, since there are testimonies to his “anti-Ustasha” attitude during the war) as well as of post-war judicial practice, punishing according to collective rather than personal guilt.

In this paper the most significant documents of his court proceedings are published. These are the indictment of the public prosecutor’s office of Zagreb against Živan Kuveždić (of March 21, 1949), the verdict of the District Court of Zagreb (of March 27, 1949) as well as the verdict of the Supreme Court of the People’s Republic of Croatia (of April 30, 1949).

(Prijevod sažetka: Mica Orban Kljajić)

Ključne riječi: Independent State of Croatia, NDH Government, Živan Kuveždić, Croatian Peasant Party, Srijem